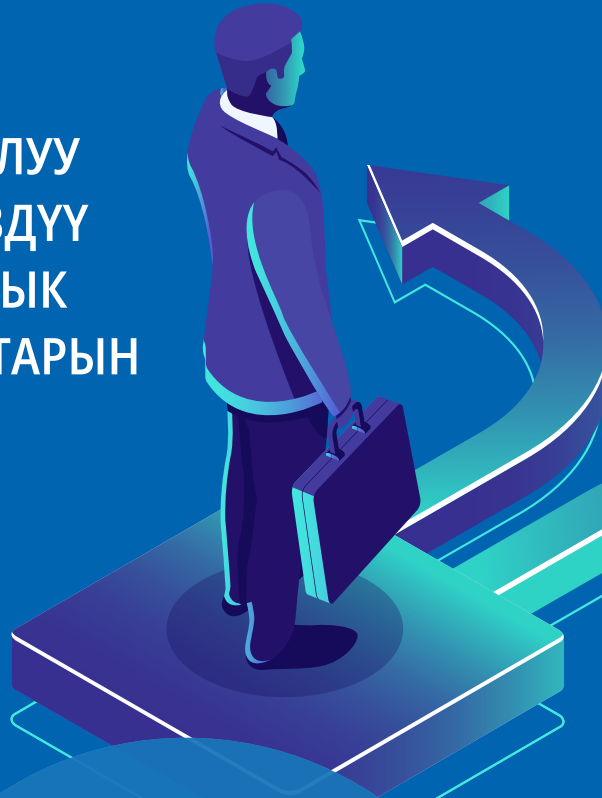

Билим алуу ар бир адам үчүн.
Бүткүл дүйнө жүзүндө билим алуу.
Өмүр бою билим алуу.

ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛУУ ПРОЦЕССТЕРИНЕ АКТИВДҮҮ КАТЫШУУ ҮЧҮН АЙЫЛДЫК КАЛКТЫН МУКТАЖДЫКТАРЫН ЖАНА ЧЕКТӨӨЛӨРҮН БААЛОО

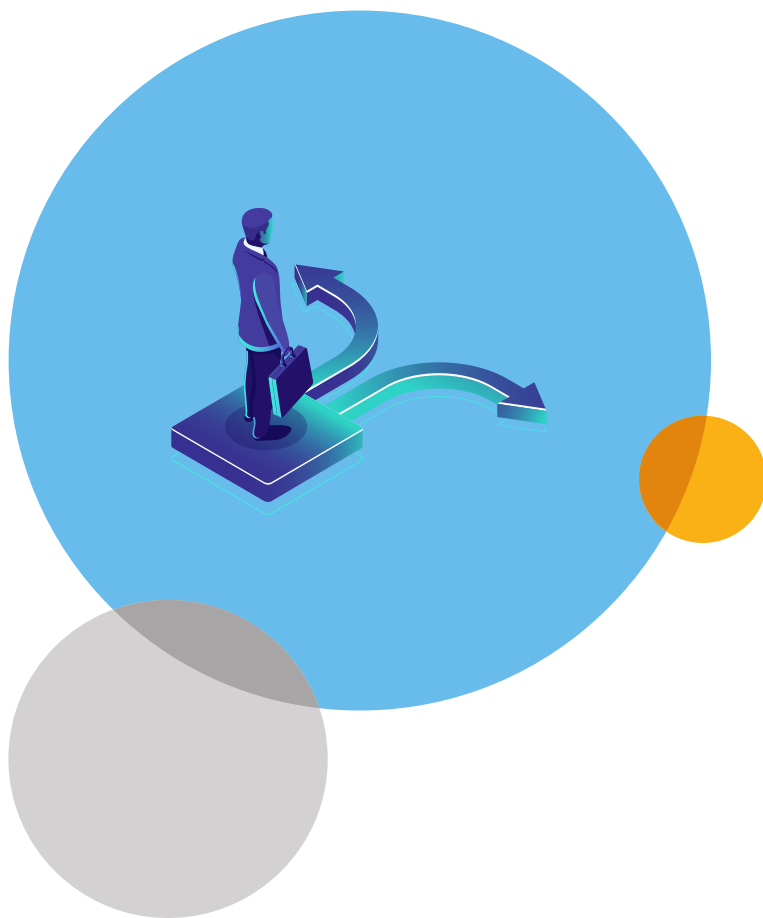

Отчет төмөнкү долбоордун алкагында даярдалган:
“Жаштардын мүмкүнчүлүктөрүн санариптик көндүмдөр аркылуу кеңейтүү”
2024-2026-жж.

Каржылык колдоосу менен:

Federal Ministry
for Economic Cooperation
and Development

© DVV International Кыргызстан 2024

Немистик Элдик Университеттер Ассоциациясы
эл аралык кызматташтык институту
(DVV International)

Борбордук Азиянын аймактык кеңсеси:
Фрунзе к., 402
720033 Бишкек
+996 312 323 901
+996 558 858 758
Э-почта: info@dvv-international.kg
www.dvv-international-central-asia.org

МАЗМУНУ

I. АББРЕВИАТУРАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ.....	1
II. КИРИШ СӨЗ.....	2
III. КЫСКАЧА МААЛЫМАТ.....	4
IV. I-БӨЛҮМ - КЫРДААЛДЫ ТАЛДОО:.....	5
КЕҢСЕЛИК ИЗИЛДӨӨНҮН НАТЫЙЖАЛАРЫ.....	5
V. II - БӨЛҮМ – ПИЛОТТУК МУНИЦИПАЛИТЕТТЕРДИН КЫСКАЧА БАЯНДАМАСЫ: АЙЫЛ ТУРГУНДАРЫНЫН, ӨЗГӨЧӨ ЖАШТАРДЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ЖАНА УЛУТТУК ДЕҢГЭЭЛДЕГИ ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛУУ ПРОЦЕССТЕРИНЕ КАТЫШУУСУНА ТОСКООЛ БОЛГОН НЕГИЗГИ МУКТАЖДЫКТАР ЖАНА ЧЕКТӨӨЛӨР.....	12
VI. III -БӨЛҮМ – КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАР	25
VII. АДАБИЯТТАР ТИЗМЕСИ:.....	31

ДИСКЛЕЙМЕР

Отчеттун мазмуну Европа Биримдигинин, DW International жана Жаштарды өнүктүрүү институтунун позициясын чагылдырбайт

I. АББРЕВИАТУРАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

АА	Айыл аймагы
АӨ	Айыл өкмөт
ААР	Административдик-аймактык реформа
ИДП	Ички дүң продукт
УДК	Улуттук дүң киреше
DVV Интернешнл	Эл аралык кызматташтык институту Deutscher Volkshochschul-Verband e.V. (DVV), Чоңдорго билим берүү боюнча Германия ассоциациясы
ФАП	Фельдшердик-акушердик пункттар
ФТТ	Фокус-топтук талкуулар
НИМ	Негизги информаторлордун маектери
ЖӨИ	Жаштарды өнүктүрүү институту
АӨИ	Адамдык өнүгүү индекси
КР	Кыргыз Республикасы
ЖӨБ	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу
БУ	Бейөкмөт уюм
ЖУ	Жамааттык уюм
ЖӨБ органдары	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары
ЖБ	Жамааттык бирикме
ТҮТ	Тренерлер үчүн тренинг
БАЭП	Бала укуктары боюнча БУУнун фондусу
БКТФ	БУУнун калкты түптөө боюнча фондусу
АКШӨА	Америка Кошмо Штаттарынын Өнүктүрүү Агенттиги
BMZ	Германиянын Федералдык Экономикалык Кызматташтык жана Өнүктүрүү Министрлиги
PRA	Participatory Rural Appraisal (<i>Айылдык жерди биргелешип баалоо– бул жергиликтүү элге алардын абалын өзгөртүүгө умтулуу үчүн өздөрүнүн жашоо шарттарын, көйгөйлөрүн жана потенциалын талдоодо жигердүү роль ойноого мүмкүнчүлүк берүүгө басым жасаган баалоо жана үйрөнүү ыкмасы</i>)

II. КИРИШ СӨЗ

Бул отчет DVV International жана Жаштарды өнүктүрүү институтунун “Чечим кабыл алуу процессине жаштардын жигердүү катышуусу үчүн муктаждыктарга жана чектөөлөргө баа берүү” долбоорунун “Жаштардын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн санариптик көндүмдөр” долбоорунун жыйынтыгына негизделген. Техникалык тапшырмага ылайык, Европа Бирлигинин жана Германиянын Экономикалык Кызматташтык жана Өнүктүрүү боюнча Федералдык Министрлигинин (BMZ) колдоосу менен ишке ашырылган (1-тиркеме – Техникалык тапшырма).

Изилдөө 2024-жылдын 24-майынан - 31-октябрына чейин жүргүзүлдү (2-тиркеме – PRA методологиясы жана графиги) жана үч негизги этаптан турат: *баштапкы этап* (24-май – 24-июль), анын ичинде изилдөөнү жүргүзүүнүн негизги ыкмалары DVV International жана Жаштарды өнүктүрүү институту (ЖӨИ) командасы маалыматтарды чогултуунун комплекстүү инструменттери, деталдуу ишке ашыруу планы жана бул отчеттун дизайны жана түзүмү менен колдонулган деталдуу методология менен кеңешип иштеп чыкты. Бул фаза ошондой эле бир нече иш-чараларды камтыган, мисалы, адабияттын каралышы жана докумениттерди талдоо, ошондой эле ушул темадагы бар болгон изилдөөлөр жана долбоор командасы менен киришүү брифингдери. *Экинчи (жердиктүү) фаза* (29-июльдан-12-сентябрга чейин) долбоордун пилоттук аймактарында жүргүзүлгөн талаа сапарлары учурунда маалыматтарды чогултуу, муниципалдык жана аймактык бийлик органдарынын кызматкерлери менен, жергиликтүү тургундар, анын ичинде жаштар жана аялдар, жамааттык уюмдардын/өкмөттүк эмес уюмдардын (ӨНУ) өкүлдөрү, эксперттер менен жолугушууларды камтып, ошол эле учурда маалыматтарды баштапкы талдоо жана изилдөөнүн талаа этапынын жыйынтыгы боюнча техникалык отчетту иштеп чыгуу болду.

Үчүнчү (аяктоо) этап (15-сентябрдан-31-октябрга чейин) изилдөөнүн алдын ала жыйынтыктарын даярдоону жана сунуштоону камтыган, ага мамлекеттик органдардын өкүлдөрү, долбоордун пилоттук аймактарындагы райондук администрациялар, жамааттык уюмдар, улуттук эксперттер, DVV International жана ЖӨИ кызматкерлери катышкан, ошондой эле изилдөөнүн жыйынтыктары боюнча акыркы отчетту даярдоо болду.

Ушул изилдөөнүн жалпы максаты – жаштар туш болуп жаткан санариптик жана башка көйгөйлөрдү эске алуу менен алардын жергиликтүү жана улуттук деңгээлдеги чечим кабыл алуу процесстерине катышуусуна тоскоолдук кылган муктаждыктарын жана чектөөлөрүн аныктоо.

Изилдөөнүн негизги милдеттери:

- Айыл калкынын арасында жергиликтүү башкарууга катышуудагы муктаждыктарын жана чектөөлөрүн аныктоо үчүн изилдөө жүргүзүү.
- Айыл жашоочуларынын жергиликтүү деңгээлдеги чечим кабыл алууларга катышуусу үчүн санариптик технологияларды пайдаланууда туш болгон негизги тоскоолдуктарын аныктоо.
- Айыл жергесиндеги жаштардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусунун шартында алардын өзгөчө муктаждыктарын жана артыкчылыктарын аныктоо.
- Айыл калкына, өзгөчө жа
- штар үчүн жергиликтүү деңгээлде чечимдерди кабыл алуу механизмдеринин жеткиликтүүлүгүн жана натыйжалуулугун жакшыртуу боюнча сунуштамаларды жана жол картасын сунуштоо.
- Тема боюнча адабияттарга жана мурдагы изилдөөлөргө сереп жүргүзүү.
- Жаштар/аялдар комитеттерин кошуу менен айыл калкынын өкүлдөрүнө сурамжылоо жана/же фокус-топтордо изилдөө жүргүзүү.
- Сурамжылоолордон жана фокус-топтордон алынган маалыматтарды талдоо.
- Жарандык катышуу жана санариптик технологиялар жаатындагы эксперттерден интервью алуу.
- Изилдөөлөрдүн жана сунуштамалардын жыйынтыгын талдоо менен отчет даярдоо.

Изилдөө процессиндеги негизги ыкмалар:

- Маалымат чогултуу жана изилдөөлөр үчүн сандык жана сапаттык усулдар аралаш колдонулат. Сапаттык усулдар документтерге талдоо жүргүзүү, жеке интервью жана ФТТ (фокус-топтук дискуссиялар), ранжирлөө (ажырымдоо), Венн диаграммасы, карта түзүү же башка PRA усулдары сыяктуу катышууга негизделген интеграциялык ыкмаларды камтыйт.
- Негизги жыйынтыктар триангуляция принциби боюнча көрсөтүлөт жана көп булактар аркылуу текшерилет.
- Маалыматтын купуялыгы негизги маалымат берүүчүлөрдүн ой-пикирин ачык айтуусуна шарт түзөт, себеби алардын жооптору анонимдүү болот, ал эми натыйжалар кандайдыр бир белгилүү булакка таандык кылынбайт.

Изилдөөнү ишке ашыруу алкагында, изилдөө тобунун мүчөлөрү техникалык тапшырмада көрсөтүлгөн изилдөө методологиясын жана негизги изилдөө маселелерин толугу менен сакташат. Алдыга коюлган максаттарга жетүү үчүн команда өзүнө үч компонентти камтыган аралаш усулду пайдаланууну пландайт:

- 1) кабинеттик изилдөө (desk review);
- 2) айылдын муктаждыктарын, суроо-талаптарын жана артыкчылыктарын биргелешкен баалоону (PRA) ФТТ жана кеңири интервьюларды алуу жолу менен жүргүзүү;
- 3) сандык сурамжылоолор онлайн анкета жана телефон аркылуу интервью алуу менен аткарылат.

PRA жүргүзүү процессиндеги негизги инструменттер:

I. Карта түзүү: катышуу процесси боюнча карта түзүү алда канча ылайыктуу жана пайдалуу усул болуп саналат. Kartалар оңой түзүлөт жана жергиликтүү адамдар маанилүү деп эсептеген жагдайларга көңүл коюу менен көп сандаган татаал бөлүктөрдү чагылдырууга болот.

Карта түзүү – белгилүү аймактын салыштырмалуу жайгашкан ордун жана ар кандай ресурстардын маанилүүлүгүн аныктоо үчүн инструмент. Карта түзүү жамаат мүчөлөрүнүн изилдөөгө алынган жамааттын айылынын жайгашкан ордун; изилдөөгө алынган жамаат пайдаланган ресурстардын жайгашуусун ж.б. картага түшүрүүсү үчүн колдонулат. Сессиянын катышуучулары социалдык-экономикалык ишмердикти өнүктүрүүдө жана калкты тейлөөдө маанилүү болуп саналган айылдын бир кыйла маанилүү объектилерин белгилөөнү аныкташат (мамлекеттик жана муниципалдык).

II. Венн диаграммасы жергиликтүү калкка кызмат көрсөткөн негизги мекемелерди, уюмдарды жана инсандарды чагылдыруу, уюмдардын жана мекемелердин маанисин изилдөө, жарандардын, уюмдардын жана мекемелердин ортосундагы мамилелерди изилдөө үчүн, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ролу жөнүндө ой-пикирлерди изилдөө үчүн колдонулган, граждандардын турмушу жана уюмдардын жана мекемелердин ишин, алардын жергиликтүү коомчулук менен болгон мамилелерин изилдөө үчүн колдонулду. Ошентип, чечим кабыл алуудагы негизги оюнчулар көрсөтүлүп, жергиликтүү топтордун (кызыкчылык топтору, жаштар жана аялдар топтору, жамааттар, БӨУлар, аксакалдар соттору ж.б.), жергиликтүү мекемелердин (айыл өкмөтү, мектеп, ФАП, клуб, спорт клубу жана башкалар) жана тышкы топтор жана мекемелер (мамлекеттик органдардын райондук бөлүмдөрү, социалдык кызматтар, инвесторлор ж.б.) аныкталган.

III. Ранжирлөө – бул көйгөйлөрдү, маселелерди жана чечимдерди керектөөлөргө же жеке артыкчылыктарга негизделип классификациялоочу инструмент. Жамааттын мүчөлөрү ар түрдүү варианттарды же критерийлерди өздөрүнүн артыкчылыктарына же маанилүүлүгүнө карата ранжирлешти, бул алардын үчүн артыкчылыктуу аймактарды же артыкчылыктарды аныктоого жардам берди.

Жаштар арасында жергиликтүү деңгээлде чечим кабыл алууга катышуу тажрыйбасы, артыкчылыктары жана мүмкүнчүлүктөрү боюнча онлайн сурамжылоо өткөрүлдү.

III. КЫСКАЧА МААЛЫМАТ

Изилдөөнүн натыйжаларынан алынган негизги корутундулар:

Изилдөөнүн жыйынтыктарын талдоонун негизинде 29 пилоттук муниципалитеттин, анын ичинде 27 айылдык муниципалитеттин жана 2 шаардык муниципалитеттин жашоочулары, анын ичинде жаштар, муниципалдык жана аймактык бийлик органдарынын кызматкерлери, ошондой эле изилдөөгө катышкан башка топтор туш болгон негизги тоскоолдуктар жана кыйынчылыктар белгиленди:

- 1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен жаштардын ортосундагы байланыштын начардыгы:** Жергиликтүү бийлик жаштар менен жетиштүү колдоо көрсөтпөй, өз ара аракеттенишпейт. Жаштар комитеттери жана борборлору талаптагыдай иштебейт, Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары органдарында жаштар менен иштөө боюнча адистештирилген бөлүм жок.
- 2. Билимдин жана жөндөмдүүлүктүн жетишсиздиги:** Жаштар лидерлик потенциалынын төмөн деңгээлине жана билимдин жана практикалык тажрыйбанын жетишсиздигине дуушар болушат, бул алардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусун чектейт.
- 3. Окутуунун жетишсиздиги:** Жаштардын бийлик жана коомдук уюмдар менен өз ара аракеттенүү мүмкүнчүлүгүн чектеген турмуштук жана социалдык жөндөмдүүлүктү өнүктүрүү программалары жетишсиз.
- 4. Санариптик сабаттуулуктун жетишсиздиги:** Жаштар санариптик инструменттер жана кызматтар боюнча жетиштүү билимге ээ эмес, бул чечимдерди кабыл алууга активдүү катышууга тоскоолдук кылат.
- 5. Электрондук системалардагы кыйынчылыктар:** Санариптик сабаттуулуктун төмөндүгү калктын «Түндүк» жана «Менин жарыгым» сыяктуу платформаларды колдонуусуна жол бербейт.
- 6. Интернетке туташуу көйгөйлөрү:** Алыскы аймактарда Интернетке кирүүдө кыйынчылыктар бар, бул санариптик кызматтарды колдонууну кыйындатат.
- 7. Маалыматтык боштуктар:** Социалдык тармактар тууралуу маалыматтын жоктугу тургундар менен бийликтин ортосундагы байланышты кыйындатат.

Изилдөөнүн маалыматтарын талдоонун негизинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын чыңдоо, жаштар менен жергиликтүү бийлик органдарынын өз ара аракеттенүүсүн жакшыртуу, жаштардын чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуусун жогорулатуу боюнча төмөнкү сунуштар иштелип чыккан:

- 1. Жергиликтүү бийлик органдарынын потенциалын жогорулатуу:**
 - Милдеттүү медициналык камсыздандыруу кызматкерлери үчүн жаштар менен өз ара аракеттенүү боюнча тренингдерди уюштуруу.
 - Аймактын көйгөйлөрүн талкуулоо үчүн форумдарды жана жолугушууларды өткөрүү.
 - Өз ара аракеттенүү үчүн санариптик форматтарды колдонуу.
- 2. Жаштарды колдоо жана мотивациялоо:**
 - Башкаруудагы укуктар жана катышуу мүмкүнчүлүктөрү боюнча тренингдерди иштеп чыгуу.
 - Лидерлик жана коммуникация жөндөмдүүлүгү боюнча курстарды киргизүү.
 - Мотивациялык иш-чараларды жана сынактарды уюштуруу.
- 3. Билим берүү демилгелери:**
 - Санариптик технологиялар боюнча жергиликтүү окуу борборлорун ачуу.
 - Программалоо жана санариптик контентти түзүү боюнча курстар.
 - Билим берүү ресурстарына жетүүнү жеңилдетүү үчүн онлайн конференциялар жөнүндө.
- 4. Маалыматтык демилгелер:**
 - Санариптик мүмкүнчүлүктөр боюнча семинарларды өткөрүү.
 - Байланышты жакшыртуу үчүн социалдык тармактарда жаңылык баракчаларын ишке киргизүү.
 - Мыкты тажрыйбаларды, билимдерди жана тажрыйбаларды алмашуу үчүн маалыматтык платформаларды түзүү.

5. Техникалык ресурстар:

- Билим берүү мекемелерин заманбап жабдуулар менен камсыз кылуу.
- Коомдук жайларда акысыз Wi-Fi аймактарын түзүү.

Иштелип чыккан сунуштардын негизинде жаштардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусун жогорулатуунун ыкмаларын жана ырааттуу аракеттерин сүрөттөгөн стратегиялык документ болгон деталдуу жол картасы иштелип чыкты. Анда жаштардын катышуусу жигердүү жана аң-сезимдүү болушу керектиги баса белгиленет, мында жаштар бийликтен жеңилдиктерди жана кызматтарды гана талап кылбастан, жалпы максаттарга жетүү үчүн бирдей жоопкерчиликти да алышат. Бул бийлик менен коомчулуктун өнөктөштүгүнө жана ишенимине негиз түзөт.

Изилдөөнүн сунуштарынын негизинде иштелип чыккан жол картасы жаштарды алардын келечегине байланыштуу жергиликтүү чечимдерди кабыл алууга тартуунун туруктуу механизмдерин түзүүгө багытталган. Иш-аракеттердин негизги багыттары төмөнкүлөрдү камтыйт:

1. **Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын окутуу жана колдоо:** Демократиялык жана санариптик башкаруу чөйрөсүндө милдеттүү медициналык камсыздандыруу кызматкерлеринин потенциалын жана компетенцияларын жогорулатуу боюнча атайын программа, анын ичинде калк менен өз ара аракеттенүүнүн натыйжалуу коммуникация көндүмдөрү, жарандарды жергиликтүү өз алдынча башкарууга тартуу/катышуу көндүмдөрү, санариптик сабаттуулук ж.б.).
2. **Лидерлик жөндөмдүүлүктү өнүктүрүү:** Жаштар үчүн укуктук сабаттуулукту, лидерликти, укуктук жана коммуникациялык жөндөмдүүлүктү өнүктүрүүгө багытталган билим берүү программаларын жана курстарын иштеп чыгуу жана өткөрүү, чечимдерди кабыл алуу механизмдери жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу жана жаштардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусу.
3. **Санариптештирүү жана маалыматка жетүү:** Натыйжалуу өз ара аракеттенүүнүн жаңы механизмдерин киргизүү жана жаштардын санариптик сабаттуулугун жогорулатуу үчүн платформаларды түзүү жана тестирилөө.
4. **Маалыматтык кампаниялар:** Жаштардын катышуу мүмкүнчүлүктөрү жана алардын укуктары жөнүндө маалыматты жайылтуу программалары.
5. **Техникалык колдоо:** Пилоттук аймактарда билим берүү мекемелерин заманбап жабдуулар менен камсыз кылуу жана жергиликтүү деңгээлде интернетке кирүү мүмкүнчүлүгүн түзүү.

IV. I-БӨЛҮМ - КЫРДААЛДЫ ТАЛДОО: КЕҢСЕЛИК ИЗИЛДӨӨНҮН НАТЫЙЖАЛАРЫ

Бул кырдаалдык талдоо илимий-практикалык материалдарды кылдаттык менен карап чыгууга, ошондой эле Кыргызстандын жаштарынын алдында турган учурдагы шарттар, актуалдуу көйгөйлөр жана кыйынчылыктар жөнүндө маанилүү маалыматтарды берген статистикалык маалыматтарды, отчетторду жана изилдөөлөрдү изилдөөгө негизделген.

Экономикалык жактан Кыргыз Республикасы (КР) кирешеси орточодон төмөн өлкө жана Адамдык өнүгүү индекси (АӨИ) боюнча 189 өлкөнүн ичинен 120-орунда турат.¹ Өлкө Борбордук Азиядагы эң төмөнкү дүң улуттук кирешеге (GNI) ээ (8 миллиард АКШ доллары),² ал эми анын ички дүң продуктусу (ИДП) киши башына 1173,6 АКШ долларын түздү.³ Кыргыз Республикасында Джини коэффициентинин 27,7, жакырчылыктын деңгээли 20 пайызды түздү.⁴ Өлкөнүн калкынын үчтөн бир бөлүгү (25,3 пайыз) улуттук жакырчылыктын чегинде жашайт (күнүнө 1,2 доллар)⁵ ал эми 42,3 пайызы көп өлчөмдүү жакырчылыкта

¹ <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>,

² <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>,

³ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KG>,

⁴ <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=KG>,

⁵ <https://sustainabledevelopment-kyrgyzstan.github.io/1-2-2/>

жашайт.⁶ Өлкөнүн калган аймактарына салыштырмалуу жакырчылыктын эң көп жыштыгы Жалал-Абад облусунун Аксы, Ала-Бука райондорунда жана Нарын облусунун Ак-Талаа районунда катталган.⁷ Кыргызстандын экономикасы негизинен акча которууларга көз каранды (ИДПнын 28,4 пайызы)⁸, өлкөдөгү жакырчылыкты кыскартууда негизги ролду ойногон.⁹

Калк. Кыргызстандын жалпы калкынын болжолдуу саны 2023-жылдын 1-ноябрына карата 7 миллион 141,8 миң адамды түздү. Өлкөдө калктын жылдык өсүшү 2,1 пайызды түзөт, ал эми калктын жыштыгы төмөн: кмге 32,97 адам.¹⁰ Демографиялык стандарттарга ылайык, Кыргыз Республикасынын калкы «жаш»: 14-35 жаштагы жаштардын үлүшү жалпы калктын үчтөн биринен көбүн түзөт. Жаштардын үчтөн бир бөлүгү (30%) шаардык конуштарда, үчтөн экиси (70%) айыл жеринде жашайт. Өлкөнүн жашоочуларынын жарымы 24 жашка чейинкилер (2020-жылдын 1-январына карата орточо жаш курагы 24,06 жашты түздү), мектепке чейинки курактагы балдар (7 жашка чейинкилер) калктын 17%ын, — мектеп окуучуларынын 21%ке жакынын түзөт. (7-17 жаш))¹¹.

Жаштар саясатынын укуктук негиздери жана негиздери

Кыргызстандын мыйзамдарына ылайык, **жаштар** (Жаштар жөнүндө «Мыйзамы менен аныкталган» 14 жаштан 35 жашка чейинкилер) Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы боюнча өлкөнүн жалпы калкынын 35 пайызын түзүп, Кыргыз Республикасындагы эң корголбогон топтордун бири бойдон калууда. Кыргыз Республикасы (мындан ары - Улуттук статистика комитети)¹². Жаштар өлкөнүн калкынын активдүү бөлүгү болуп саналат, бул өзгөрүп жаткан коомдо аны кылдат изилдөөнү, анын ичинде анын саясий жана экономикалык активдүүлүгүн талдоону, чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышууну, өзгөчө Кыргызстандын санариптик трансформациясы учурунда талап кылат.

Жаштар саясаты жаштарды колдоого жана өнүктүрүүгө, алардын коомдук турмушка активдүү катышуусу үчүн шарттарды түзүүгө, билимге, ишке орноштурууга жана саламаттыкты сактоого жеткиликтүү камсыз кылууга, өсүп келе жаткан муундун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоого багытталган. Кыргызстандын жаштар саясаты Кыргыз Республикасынын Жаштар саясатынын улуттук концепциясы сыяктуу негизги ченемдик укуктук актыларга жана «Жаштар жөнүндө» мыйзамга негизделет¹³ Бул документтер жаштарды колдоо жана өнүктүрүү жаатындагы стратегиялык багыттарды, максаттарды жана артыкчылыктарды аныктайт, ошондой эле жаштардын демилгелерин жана программаларын ишке ашыруу механизмдерин белгилейт.

2020-2030-жылдарга Жаштар Саясатынын Улуттук Концепциясы Мамлекеттин Стратегиялык Ресурсу Катары жаштардын потенциалын өнүктүрүүгө багытталган. Негизги максаттарга адамдык капиталды түзүү, билим берүүгө, саламаттыкты сактоого жана маданиятка инвестиция салуу, активдүү жарандык жана ресурстарга бирдей жеткиликтүүлүк үчүн шарттарды түзүү кирет. Концепция ар кандай жаштар топторунун жеке муктаждыктарына басым жасоо менен билим берүү, маданий жана социалдык программаларды колдоону билдирет.

Туруктуу өнүгүү максаттары (мындан ары - ТӨМ) жаштар саясатын коомдун өнүгүүсүнүн маанилүү ресурсун түзүүчү негизги инструменттердин бири катары – жаштарды карайт, ошондой эле жаштар активдүү социалдашуу мезгилинде, колдо болгон потенциалды ишке ашыруу үчүн мамлекеттин жана коомдун натыйжалуу колдоосуна муктаж экендигин так аныктайт.¹⁴ Бирок, белгилей кетүүчү нерсе, эгерде мамлекет балдарга таасир этүүнүн далилденген механизмдерине ээ болсо жана негизги кызматтардын

⁶ ПРООН, «Кыргызстан: адамдык өнүгүүнүн индикаторлору» (2020)

⁷ БУУнун Бүткүл дүйнөлүк азык-түлүк программасы, "Интегралдык контексттик талдоо картасы"

⁸ <https://www.worldbank.org/en/country/kyrgyzrepublic/overview#2>

⁹ <https://www.wfp.org/publications/kyrgyz-republic-food-security-situation-2021>

¹⁰ <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST?locations=KG>

¹¹ <https://kyrgyzstan.unfpa.org>

¹² <https://stat.gov.kg/ru/news/mezhhdunarodnyj-den-molodez-hi-cifry-i-fakty>

¹³ <https://cbd.minjust.gov.kg/157204/edition/978698/ru>

¹⁴ <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/media/1861/file/Youth%20Wellbeing%20and%20Development%20Index%20in%20Russian.pdf>

комплексин кепилдеп, ошону менен баланын өнүгүүсүн камсыз кылса, анда жаштар үчүн өз ара аракеттенүүнүн так механизмдери жетишсиз. Бул негизги кызматтарга жетүүдөгү көйгөйлөрдү, мамлекеттик колдоого болгон ишенимди жоготууну жана акырында деструктивдүү жүрүм-турум жана социалдык жарылуулар түрүндөгү нааразычылыктын күчөшүн жаратат. Жаштар – өлкөнүн мындан аркы өнүгүүсүн камсыз кылуучу стратегиялык ресурс экенин айтып, мамлекет бул өзгөчө социалдык топту максаттуу түрдө колдоого аракет кылбайт. Сөз менен иштин ортосундагы мындай диссонансты байкаган жаштар көңүлү калып, өз жолун, көбүнчө нааразычылык жана кыйроо жолун табууга умтулушат.

Жаштардын катышуусу жана активдешүүсү

Жаштардын катышуусу жаштар саясатынын негизги принциби катары каралат. Жаштардын катышуусунун негизги идеясы жаштарга алардын жашоосуна тиешелүү бардык маселелерге таасир этүүгө мүмкүнчүлүк берүү болуп саналат. Жаштар бул таасирди чоңдор менен бирге чечим кабыл алууга катышуу аркылуу да, айлана-чөйрөгө таасир этүүчү өздөрүнүн иш-аракеттери аркылуу да ишке ашыра алышат. Шаардын, айылдын жана бүтүндөй өлкөнүн экономикалык өнүгүү темпи жаштардын коомдук-саясий турмуштагы позициясынан, келечекке болгон ишениминен жана активдүүлүгүнөн көз каранды. Бул катышуунун натыйжасы жаштардын кызыкчылыктарын эске алган чечимдер гана эмес, ошондой эле жаштардын өзүн-өзү сыйлоо сезими жана өзүн-өзү барктоо өсүп, чоңдор жаштарды угуу тажрыйбасына ээ болуп, жаштар чечим кабыл алуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүшөт. ар кандай кырдаалдарда чечимдердин кеңири спектри боюнча өз алдынча чечим кабыл алууга мүмкүнчүлүк берет. Жергиликтүү көйгөйлөрдү чечүүгө катышып, турмуштук тажрыйбага ээ болгон жаштар эртең өздөрүнүн турмуштук акылмандыгын жаңы муундарга өткөрүп, активдүү жаратуучу күчкө айланышы керек. Демек, жаштар, келечектеги чоңдор ар бир коомдун эң баалуу байлыгы.

Жаштардын кырдаалдык анализине ылайык (БУУ Калкты жайгаштыруу Фонду (ЮНФПА), 2021-ж.)¹⁵, жаштардын коомдук-саясий иштерге катышуусунун жалпы көрсөткүчү 18,4%ды түзөт, бул Кыргызстандын жаш калкынын олуттуу бөлүгү саясий, коомдук, муниципалдык жана мамлекеттик ишмердүүлүккө өтө аз кызыкдар экенин билдирет. Жаштардын шайлоого катышуусуна байланыштуу көрсөткүч жаштардын жарымынан азын түзөт, алардын басымдуу бөлүгүн шайлоочулар түзөт, бирок байкоочулар жана талапкерлер эмес. Партиялардын мүчөлүгү 1,8%ды түзөт, мамлекеттик кызматта жана жергиликтүү кеңештерде иштеген жаштардын көрсөткүчү болгону 0,2%ды түзөт. Коомдук иштерге, атап айтканда волонтерлукка катышуу 12% түзөт. Мындай төмөн көрсөткүчтөрдүн себептери: саясий, коомдук, муниципалдык иштер үчүн зарыл болгон **тиешелүү компетенциялардын жоктугу**, ошондой эле **эмгек акынын аздыгы же жоктугу**.

«Жаштардын бакубаттуулугу жана өнүгүү индекси» изилдөөсү (2022)¹⁶ Кыргызстандагы жаштардын жарандык катышуусунун азайгандыгын көрсөтүп турат, бул саясаттан көңүл калуу, коррупция жана жарандык билимдин жетишсиздигинен улам келип чыгат. Жаштар үчүн мамлекеттик-саясий түзүлүштү багыттоо кыйын, коомдук-саясий процесстерге катышуу эмне үчүн маанилүү экенин, ченемдик укуктук актылар алардын укуктарына жана мүмкүнчүлүктөрүнө кандай таасир этиши мүмкүн экенин түшүнүшпөйт. Жаштар өлкөдө башкаруу системасы кандай курулганын жана кандай процесстерге катыша аларын, өз кызыкчылыктарын алдыга жылдырууга таасир эте аларын жана өз коомчулугундагы көйгөйлөрдү чече аларын, өздөрүнүн потенциалын, күчүн жана убактысын пайдаланып, өздөрүнүн жана коомдун позитивдүү өзгөрүүлөрүнө жумшай аларын билишпейт. Жаштардын жарандык жана коомдук-саясий катышуусунун дагы бир маанилүү өзгөчөлүгү —конкреттүү маселелерге багыттоо жана көңүл буруу. Чечимдерди кабыл алуунун салттуу процесстеринен жана саясий системадан четтөө, кайдыгерлик жана көңүл калуу сезими жана аларга карата адепсиздик мамиле көптөгөн жаш жарандарды өз күчүн алар үчүн өзгөчө мааниге ээ болгон белгилүү бир көйгөйлөргө же максаттарга бурууга үндөйт. Мурда жаштарды тынчсыздандырган

¹⁵<https://kyrgyzstan.unfpa.org/ru/publications>

¹⁶ <https://www.undp.org/ru/kyrgyzstan/publications/index-blagopoluchiya-i-razvitiya-molodezhi-v-kr-2022>

маселелер жаштарды белгилүү бир талапкерлерге добуш берүү же саясий бирикмелерге кошулуу аркылуу иш-аракет кылууга үндөсө, бүгүнкү күндө алар ар кандай иш-чараларды, нааразылык акцияларын жана демонстрацияларды уюштуруу жана катышуу, ошондой эле социалдык тармактардагы активдүүлүк, кайрымдуулук иштери же жергиликтүү коомчулуктун деңгээлинде волонтердук ишке киришет.

Жаш муундун саясий, социалдык жана жарандык өзгөрүүлөргө активдүү катышуу үчүн жакшы потенциалы бар. Бул потенциалды ишке ашыруу жаштарды турмуштук жөндөмдүүлүккө үйрөтүү жана аларды эмгек рыногуна даярдоо аркылуу жарандык катышууга шыктандырууну талап кылат. Жаштардын көз караштары жана кызыкчылыктары алардын аз катышуусунан улам акыркы чечимдерди кабыл алууда начар эске алынат. Биринчи чечим кабыл алуу жөндөмдүүлүгү үй-бүлөдө, кийинчерээк мектепте жана окуу жайда калыптанат. Жаштардын билим берүү мекемелеринде каржы жана башкаруу маселелерине катышуусунун деңгээли, ошондой эле лидерликти шайлоого катышуусу өтө төмөн. Мындан тышкары, практика көрсөткөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкаруу деңгээлинде жаштар айылдык жыйындарга, курултайларга жана башка иш-чараларга аз катышат. Улуттук деңгээлде жаштардын чечимдерди кабыл алууга катышуусу да өтө төмөн бойдон калууда. Мындай пассивдүү жарандык позиция кооптуу жана жаштардын коомдук иштерге катышуусуна стимулдарды түзүүнү талап кылат.

Аялдардын катышуусу. Кыргызстанда аялдардын лидерлигин илгерилетүү боюнча иш-чаралардын натыйжасында түрдүү динамика байкалууда: Жогорку Кеңеште аял депутаттардын саны 2018-жылдагы 15,8%дан 2024-жылы 22%га чейин өскөнүнө карабастан, бул дагы эле максаттуу 30%дан төмөн. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында, тескерисинче, аялдардын өкүлчүлүгүнүн өсүшү байкалууда: 2016-жылдагы 19%дан айыл өкмөттөрүндө 38%га чейин, бул белгиленген квотадан 30% ашат. Бирок гендердик теңчилик үчүн жооптуу түзүлгөн уюмдар жетиштүү ыйгарым укуктарга ээ эмес жана аялдардын укуктарын ишке ашырууга эффективдүү таасир эте албайт, бул учурдагы механизмдердин элесин гана жаратат.¹⁷

Жаштардын жөндөмдүүлүгү жана экономикалык мүмкүнчүлүктөрү

Борбордук Азия университетинин изилдөөсү көрсөткөндөй¹⁸ жаштар үчүн жеткиликтүү жумуш орундарынын көбү жогорку билимди талап кылбайт. Айыл жери дыйканчылык жана мал чарбачылыгында, тамак-аш өнөр жайында жана кызмат көрсөтүүнүн айрым тармактарында убактылуу (сезондук) жумуш орундарын камсыз кылат. Шаарларда кызмат көрсөтүү, өндүрүш жана курулуш тармактарында көбүрөөк айлык акы жана интенсивдүү жумуш орундары түзүлүүдө. Изилдөөлөргө ылайык, жаштардын эмгек рыногу үчүн потенциалдуу продуктулар жана кызматтар: шаар үчүн - курулуш, кийим-кече, коомдук тамактануу (кафелер жана ресторандар), кызмат көрсөтүүлөр (сулуулук салондору, авто оңдоо жана жуу), чекене соода; ошондой эле аптекалар, ал эми айыл жерлери үчүн: айыл чарба продукциясын өндүрүү (пахта, жүзүм, картошка, сүт, эт, өрүк). **Жаштардын ишкердиги** чакан жана орто бизнести өнүктүрүүдө маанилүү ресурс болуп саналат, анткени жаш ишкерлер инновацияларды көбүрөөк кабыл алуу жана бизнесе тобокелчиликке баруу тенденциясы менен мүнөздөлөт деп эсептелет. Бул изилдөөгө ылайык, жаш калктын басымдуу бөлүгү **ишкерлик менен алектенүүнү каалабай турганын** көрсөтүүдө. Жаштардын өз бизнесин баштоосуна тоскоол болгон себептердин арасында тиешелүү билимдин жоктугу жана жеткиликтүү эмес жана кымбат кредиттер бар.

Изилдөөнүн аналитикалык отчетунун маалыматтарынын негизинде «Кыргызстан жаштарынын жөндөмдүүлүгү: Келечекке көз караш» (2022)¹⁹, жаштар арасындагы жумушсуздуктун жогорку деңгээли бир катар факторлор менен шартталган, анын ичинде эмгек акынын аздыгы, жумуш орундарынын жетишсиздиги, бош орундар тууралуу маалыматтын жетишсиздиги жана керектүү кесиптик жөндөмдүүлүктүн жана тажрыйбанын жоктугу. Жаштар квалификациясынын жетишсиздигинен, командага көнүүдөгү көйгөйлөрдөн жана өзүн-өзү илгерилетүү жөндөмүнүн начардыгынан жумушка орношууда

¹⁷ <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Kyrgyzstan-Report-ru.pdf>

¹⁸ <https://www.ucentralasia.org/Content/Downloads/IPPA-WP52-Eng.pdf>

¹⁹ <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bischkek/20238.pdf>

кыйынчылыктарга туш болушат. Бул жагдайлар кесиптик багыт берүү программаларын өркүндөтүү жана билим берүү стандарттарын эмгек рыногунун керектөөлөрүнө шайкеш келтирүү зарылдыгын көрсөтүп турат.

Жаш Калктын аналитикалык анализине жана **ЮНФПАнын (2020) демографиялык өсүшүнүн жогорку темптерине ылайык**, миграция өлкөнүн жалпы калкынын өзгөрүшүнө олуттуу таасирин тийгизет. Эмгек миграциясы Кыргызстандын экономикасында жана эмгек рыногунда маанилүү роль ойноп, андагы чыңалууну бир топ басаңдатат.²⁰ Өлкөнүн көптөгөн жарандары чет өлкөлөргө, негизинен Орусияга жана Казакстанга иштөө үчүн барышат, бул ички эмгек рыногундагы жүктүн бир бөлүгүн жеңилдетүүгө мүмкүндүк берет. Бул өлкөдө калгандар үчүн жакшы иштөө шарттарын түзүүгө мүмкүнчүлүк түзөт, ошондой эле экономиканы жана көптөгөн үй-бүлөөлөрдүн жашоо деңгээлин колдогон акча которууларына алып келет. Мындан тышкары, миграция квалификациялуу кадрлардын жоголушуна алып келет, бирок ошол эле учурда мигранттардын өлкөгө кайра алып келген тажрыйбасынын жана жөндөмдүүлүгүнүн алмашуусуна шарт түзөт. Бул өз ара аракеттенүү экономиканын түрдүү тармактарын модернизациялоого жана өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Эмгек мигранттары көбүнчө кесиптик билимге ээ болушпайт (анткени алардын миграцияда алган көндүмдөрү курулуш, соода жана тейлөө сыяктуу квалификациясы төмөн тармактарга тиешелүү), бирок жалпы маданий өзгөчөлүктөргө ээ: жакшыртылган коммуникация, баарлашуу жана жумушчу жана коомдук мамилелерди куруу жөндөмдүүлүгү. Мындай позитивдүү, бирок чектелген тажрыйбага ээ болуу алардын атайын билимди талап кылбаган аз квалификациялуу жумуштарды аткаргандыгы менен байланыштуу. Эгерде өлкөдөгү социалдык-экономикалык абал өзгөрбөсө, анда которуулар адам капиталына инвестиция салууга эч кандай мүмкүнчүлүк калтырбай, жакырчылык менен күн сайын күрөшүүгө жумшала берет. Эгерде айыл жеринде билим берүүнүн сапаты жакшырбаса, эмиграцияга кеткен жаштардын бара турган өлкөлөрдө квалификациялуу жумушка орношуу мүмкүнчүлүгү аз жана кесиптик өсүү мүмкүнчүлүктөрү азыраак болот.

Жаштардын жергиликтүү деңгээлде катышуусу: кыйынчылыктар жана перспективалар

«Жаштардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусунун деңгээлин баалоо КР» алкагында алынган маалыматтар²¹, «Долбоорунун жыйынтыгы боюнча жергиликтүү деңгээлде чечимдерди кабыл алууга жаштардын катышуусун күчөтүү» Кыргызстандын жаштары саясий, социалдык жана жарандык өзгөрүүлөргө катышуу үчүн жакшы потенциалга ээ. Бул потенциалды ишке ашыруу жаштарды турмуштук жөндөмдүүлүккө үйрөтүү жана аларды эмгек рыногуна даярдоо аркылуу жарандык катышууга шыктандырууну талап кылат. Жаштардын көз караштары жана кызыкчылыктары алардын аз катышуусунан улам акыркы чечимдерди кабыл алууда начар эске алынат. Биринчи чечим кабыл алуу жөндөмдүүлүгү үй-бүлөдө, кийинчерээк мектепте жана окуу жайда үйрөтүлөт. Жаштардын билим берүү мекемелеринде каржы жана башкаруу маселелерине катышуусунун деңгээли, ошондой эле лидерликти шайлоого катышуусу өтө төмөн. Мындан тышкары, практика көрсөткөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкаруу деңгээлинде жаштар айылдык жыйындарга, курултайларга жана башка иш-чараларга аз катышат. Улуттук деңгээлде жаштардын чечимдерди кабыл алууга катышуусу да өтө төмөн бойдон калууда. Мындай пассивдүү жарандык позиция кооптуу жана жаштардын коомдук иштерге катышуусуна стимулдарды түзүүнү талап кылат.

Коронавирустук пандемия жаштардын кирешесине жана жумуш менен камсыз болушуна терс таасирин тийгизди. Пандемиянын терс таасиринин арасында чет өлкөдөн акча которуулардын кыскарышы да бар, анын ичинде товарлар үчүн төлөмдөр да, эмгек мигранттарынан которуулар да бар. Акча которуулар өлкөнүн ИДПсынын 30%га жакынын гана түзбөстөн, көптөгөн үй чарбаларынын негизги киреше булагы болуп саналат. Жаштарды иш менен камсыз кылуунун сапатынын финансылык компоненти төмөн бойдон калууда. Калктын көбөйүшү эмгекке болгон суроо-талапты камсыз кылууну талап кылат. Болбосо, бул терс кесепеттерге алып келет: жумушсуздуктун өсүшү, жакырчылыктын өсүшү, теңсиздик, керектөөнүн

²⁰ kyrgyzstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Policy_brief_Youth_May-22.pdf

²¹ <https://dpi.kg/ru/library/full/45.html>

азайышы, социалдык чыңалуу ж.б. Экономикалык жана социалдык факторлор жаштардын чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуусуна жана активдүү катышуусуна негизги тоскоолдуктардын бири болуп саналат.

Жергиликтүү деңгээлде иш талап кылынат, ал жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын деңгээлинде – коомчулугуна эң жакын. Бирок жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын чектелген ыйгарым укуктары жана жергиликтүү бюджеттердин киреше менен камсыз болушунун төмөн деңгээли жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жаштар менен натыйжалуу иш жүргүзүүгө дайыма эле мүмкүндүк бербейт. Бул жаштарды кыйратуучу энергияны жана нааразычылыкты борбордук бийликке багыттоого үндөп, жаштарды баш аламандыкка түртөт, аларды ар кандай экстремисттик кыймылдарга жана акцияларга тартууга мүмкүндүк берет. Бул окуялар эки өтө жагымсыз фактыны ачыкка чыгарды: а) **мамлекеттик органдардын**, анын ичинде жергиликтүү деңгээлдеги (жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын) **жаштарды жергиликтүү маселелерге тартууга жана аларды саясий процеске катышууга үйрөтүүгө жөндөмсүздүгү** жана **жеткиликсиздиги, жаштардын саясий процесстерге тынчтык жана конструктивдуу катыша албагандыгы**.

Бул контекстте жаштардын алсыздыгы төмөнкү жагдайлардан келип чыгат:

- ✓ Саясий аң-сезимдин жана жаштардын билиминин төмөн деңгээли.
- ✓ Демократиянын иштеп жаткан институттары же өзүнүн демилгелери аркылуу саясий процеске катышуу үчүн практикалык жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу.
- ✓ Жаштардын мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ролун, функцияларын түшүнүү деңгээлинин төмөндүгү.
- ✓ Жергиликтүү деңгээлде максаттуу жаштар саясатынын жана программаларынын жоктугу.
- ✓ Коомдук жаштар уюмдарынын ишинин жана тажрыйбанын үзгүлтүксүздүгү төмөнкү деңгээли.
- ✓ Ар кандай деңгээлдеги маалыматка жетүүнүн төмөн деңгээли.
- ✓ Чакан шаарларда жана айыл жерлеринде жаштардын жумушсуздугу, анын натыйжасында жаштар үчүнчү күчтөрдүн, мисалы, диний экстремисттердин, улутчулдардын ж.б. провокацияларына оңой эле алдырышат. Бул мамлекет менен жаштардын ортосундагы мамилелердин стереотипин орнотот, ага ылайык жаштар өлкөнү өнүктүрүүдө, алар жашаган аймакты өнүктүрүүдө өздөрүнүн ролун көрүшпөйт.

Белгиленген маселелер чындап эле жаштардын жергиликтүү бийлик органдары менен өз ара аракеттенүүсүн түшүнүү үчүн негизи болуп саналат. Жаштар арасында саясий аң-сезимдин жана билимдин төмөн деңгээли, ошондой эле саясатка катышуу боюнча практикалык жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу жана жергиликтүү жаштар саясатынын жоктугу жаштардын өз жамааттарына активдүү таасир этүү мүмкүнчүлүгүн чектейт. Жаштарды саясий процеске тартууга, маалыматка жетүүнү жогорулатууга жана орун алган стереотиптерди жеңүү жана жаштарга өз аймактарын өнүктүрүүгө катышууга мүмкүнчүлүк берүү үчүн активдүү жарандык шарттарды түзүүгө багытталган программаларды иштеп чыгуу маанилүү.

Бул абал жаштар улуттук деңгээлдеги социалдык маанилүү процесстердин толук кандуу катышуучусу болууга үйрөнүп, чечимдерди кабыл алууга катышуу жөндөмүнө ээ болмоюнча улана берет. Бирок жаш жигит улуттук деңгээлдеги саясий процесстерге катышууга аракет кылуудан мурун жергиликтүү чечимдерди кабыл алууга жана жергиликтүү маселелерди чечүүгө катышуу тажрыйбасына ээ болушу керек. Учурда жаштардын мотивациясын күчөтүү жана патриоттук сезимин өнүктүрүү, жергиликтүү маанидеги маселелерди чечүүгө жаш муундарды тартуу зарыл. Жаштарга аймактык деңгээлде жашоону жакшыртуунун маанилүүлүгүн жана мүмкүнчүлүгүн көрсөтүү, ошону менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары (жергиликтүү кеңеш, мэрия, айыл окмоту) менен иштөө аркылуу өлкөнүн турмушун жакшыртуу зарыл. Жергиликтүү маанидеги көптөгөн маселелер бар, анын ичинде көрктөндүрүү, жакырларга жана карыларга кам көрүү, балдарды тарбиялоого катышуу, өзүн өзү уюштуруу жана өз алдынча иш менен камсыз кылуу, аларда жаштар өздөрүнүн күчүн жана демилгесин пайдалана алышат. Бирок, иш жүзүндө жаштар пайдалуу иш менен алектенүүнү каалап, идеялары болсо да, кайда кайрылууну, демилгесин ишке ашырууну кантип уюштурууну билишпейт. Ал арада жергиликтүү өз алдынча башкаруу

органдары чындап эле жарандардын катышуусуна, жергиликтүү маанидеги маселелерди ийгиликтүү чечүү үчүн алардын күчүн жана демилгелерин тартууга муктаж.

Санариптештирүү дооруна жаштардын катышуусу

«Жаштар жана медиа: маалыматтык технологиялардын саясий дүйнө таанымына тийгизген таасири» изилдөөсүнө ылайык (2024 ж.)²², заманбап дүйнөдө маалыматтык технологиялар жаштардын жүрүм-турумуна, ишенимдерине жана мамилесине таасир этүүчү чечүүчү ролду ойнойт. Жаштардын катышуусунун салттуу формалары маалыматтык коомдун жаңы реалдуулуктарына барган сайын карама-каршы келет. Жаштар мобилдүү, алар жаңы маалыматтык технологияларды тез өздөштүрүп, жашоосунда колдонушат. Жаштар убактысынын көбүн интернетте өткөрүшөт. Жаштардын виртуалдык баарлашуусу чыныгы жашоодогу баарлашуудан да күчтүү болуп баратат. Социалдык платформалар жаштардын аң-сезимин башкаруунун потенциалдуу эффективдүү куралы болуп саналат. Жаштар менен иштеген мамлекеттик органдар жана коомдук уюмдар бул өзгөрүүлөргө азырынча адекваттуу жооп бере элек. Алар түзгөн интернет-ресурстарга баргандардын санын жаштар арасында популярдуу болгон чаттар жана форумдар менен салыштырууга болбойт. Ошол эле учурда бул ресурстардын эффективдүүлүгү жана актуалдуулугу өтө төмөн. Натыйжада жаштар аудиториясы менен өз ара аракеттенүүнүн эң маанилүү каналы пайдаланылбай жатат. Маселе мамлекеттик органдарга гана эмес, жаштардын катышуусун өнүктүрүүнү камсыз кылууга багытталган жаштар уюмдарына, жаштар борборлоруна жана башка структураларга да тиешелүү. Жаштар менен түз маалыматтык өз ара аракеттенүү каналдарынын жоктугу аларды коомдук ишмердүүлүктүн ар кандай формаларына киргизүү мүмкүнчүлүгүн кескин төмөндөтөт. Жаштар объективдүү түрдө жергиликтүү жана аймактык деңгээлде жашоонун ар кандай чөйрөлөрүндө катышуу мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатууга муктаж. Бул маалыматка жетүү, чечимдерди кабыл алууга катышуу, өз долбоорлорун жана демилгелерин ишке ашыруу үчүн колдоо издөө, жаштардын бейөкмөт уюмдарынын, социалдык кызматтардын жана башка түзүмдөрдүн кызматтарына жетүү сыяктуу маселелерге тиешелүү. Жаштардын катышуу каналдарын жаңылоо маселесин чечүү Кыргызстандын жарандарынын активдүү муунун калыптандырууда алга карай маанилүү кадам болот.

Эл аралык жана мыкты тажрыйбалар

ЮНИСЕФтин тажрыйбасы: жаштардын катышуусун жана санариптик инструменттерди күчөтүү 2021-жылдан тарта ЮНИСЕФ Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлиги менен биргеликте Кыргызстанда U-Report (Түштүк-Репорт) программасын ишке киргизди. U-Report – 89 өлкөдө 17 миллион жаштар колдонгон байланыш платформасы менен сунушталган ЮНИСЕФтин глобалдык демилгеси. Кыргызстан U-Report глобалдык платформасына мүчө 89-өлкө жана бул демилгени ишке киргизген Борбор Азия чөлкөмүндөгү 2-өлкө болуп калды.²³ Ал жаштарга өз коомчулугунда алар үчүн маанилүү болгон маселелер боюнча өз ой-пикирин бөлүшүүгө мүмкүнчүлүк берүү үчүн иштелип чыккан жана ишке ашырылган жана жамааттарды туруктуу өнүгүү үчүн иш-аракет кылууга шыктандырат. Платформанын маалыматы боюнча²⁴, учурда өлкө боюнча 16 167 ю-репортер катышууда.

Тажрыйба “Youth of Osh”: санариптик коомдун өнүгүүсүнүн белгилери жана тенденциялары, жаштардын саясий активдүүлүгүн калыптандыруунун факторлору жана механизмдери

Долбоор **#СанарипАйымдар** («Digital Ladies») “Youth of Osh (Оштун Жаштары)” 2022-2023-жылдары ишке ашырылган жана Ош, Жалал-Абад жана Баткен областтарын камтыды. Долбоордун негизги максаты – аялдардын IT жана санариптик, лидерлик жана коммуникация жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу аркылуу алардын экономикалык мүмкүнчүлүктөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн жогорулатуу болуп саналат. Маалыматтык технологиялар жана санариптик курстар 15 жаштан 34 жашка чейинки 180 аялга тандалып

²² <https://journal.pravo.by/articles/natsionalnaya-bezopasnost/vliyaniye-informatsionnykh-tehnologiy-na-molodezh-sotsialno-politicheskii-aspekt-problema-radikalizm/>

²³ <https://kyrgyzstan.ureport.in/story/845/>

²⁴ <https://kyrgyzstan.ureport.in/engagement/>

алынган жана учурда 98 санариптик аял иштейт. Жыйынтыгында IT жана санариптик технологиялар боюнча курстардан тышкары 3 аймактан 180 аял лидерлик жана коммуникация боюнча атайын тренингдерден өтүп, квалификациясын жогорулата алышты. Бүгүнкү күндө долбоорго катышкан 180 аялдын 50%ы жумуш менен камсыз болгон.

Долбоор “Укук Булагы” ЮСАИДдин колдоосу менен²⁵ жарандардын сот адилеттигине жетүүсүн жогорулатууга, сот адилеттигинин ачыктыгын жогорулатууга, гендердик сезимтал сот адилеттигин илгерилетүүгө жана коррупциянын деңгээлин төмөндөтүүгө жардам берет. Долбоор “адамдарга багытталган адилеттүүлүк” ыкмасына негизделген. Бул ыкма адамдын укуктук муктаждыктарын жакшыраак түшүнүү жана ошол муктаждыктарга жооп берген чечимдерди табуу үчүн маалыматтарды колдонот. Бул ыкма адамдын укуктук муктаждыктарын жакшыраак түшүнүү жана ошол муктаждыктарга жооп берген чечимдерди табуу үчүн маалыматтарды колдонот. Ал жарандардын укуктук сабаттуулугун жогорулатууга жана системалуу укуктук көйгөйлөрдү чечүүгө, ошондой эле мамлекеттик кызматтарды ачык жана отчеттуу көрсөтүүгө көмөк көрсөтүүгө багытталган. Долбоор «Укук Булагы» Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө Кыргыз Республикасын 2018-2040-жылдарга өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясын²⁶, Коррупцияга каршы улуттук стратегиясын²⁷, Сот системасын өнүктүрүүнүн Улуттук максаттуу планы (2023-2026-жылдарга Кыргыз Республикасынын сот адилеттиги системасын өнүктүрүү)²⁸, Демилгени ишке ашыруу боюнча улуттук иш-аракеттер планы «Өнөктөштүк «Ачык Өкмөт»»²⁹, Кыргыз Республикасынын сот системасы үчүн 2023-2026-жылдарга маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү стратегиялык план³⁰, Гендердик теңчиликке жетишүү боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук стратегиясын³¹ ишке ашырууда колдоо көрсөтүүдө.

V. II - БӨЛҮМ – ПИЛОТТУК МУНИЦИПАЛИТЕТТЕРДИН КЫСКАЧА БАЯНДАМАСЫ: АЙЫЛ ТУРГУНДАРЫНЫН, ӨЗГӨЧӨ ЖАШТАРДЫН ЖЕРГИЛИКТҮҮ ЖАНА УЛУТТУК ДЕҢГЭЭЛДЕГИ ЧЕЧИМДЕРДИ КАБЫЛ АЛУУ ПРОЦЕССИТЕРИНЕ КАТЫШУУСУНА ТОСКООЛ БОЛГОН НЕГИЗГИ МУКТАЖДЫКТАР ЖАНА ЧЕКТӨӨЛӨР

Кыскача талдоо үчүн муниципалитеттердин ар кандай көрсөткүчтөрү менен профиль иштелип чыккан (3-тиркеме – *Муниципалитеттердин негизги мүнөздөмөлөрү*), бул муниципалитеттердин негизги мүнөздөмөлөрүн берет. Профилдерге муниципалитеттин учурдагы абалын аныктоочу төмөнкү көрсөткүчтөр киргизилген:

- Айылдар
- Демографиялык көрсөткүчтөр (жынысы, улуту, эмгекке жарамдуу калк)
- Жалпы ресурстардын болушу
- Социалдык инфраструктура
- Борбордон алыстыгы жана деңиз деңгээлинен бийиктиги

Ошентип, PRA маалыматтарын талдоонун негизинде пилоттук муниципалитеттер **204төн ашык айылды** бириктирет. Иликтөө көрсөткөндөй, көптөгөн муниципалитеттер административдик-аймактык реформадан өткөн (AAP)³², бул айылдардын ирилештирилишине жана биригишине, ошондой эле кадрдык өзгөрүүлөргө алып келди. Орто эсеп менен муниципалитет учурда 2ден 5ке чейин айылды камтыйт, 29 муниципалитеттин 9у 11ден 19га чейин айылды бириктирет.

²⁵ <https://www-2021.usaid.gov/ru/kyrgyz-republic/fact-sheets/usaid-ukuk-bulagy-project>

²⁶ <https://cbd.minjust.gov.kg/5-9084/edition/1095562/ru>

²⁷ <https://cbd.minjust.gov.kg/430235/edition/1042429/ru>

²⁸ <https://conststot.kg/ru/news/2023-2026-zhyldarga-kyrgyz-respublikasynyn-sot-adilettigi-sistemasy-n-%D3%A9n%D2%AFkt%D2%AFr%D2%AF%D2%AF-mamlekettik-maksattuu-programmasy-bekitildi/>

²⁹ <https://cbd.minjust.gov.kg/216401/edition/933980/ru>

³⁰ <https://cbd.minjust.gov.kg/434916/edition/1234928/ru>

³¹ <https://cbd.minjust.gov.kg/159472/edition/1189691/ru>

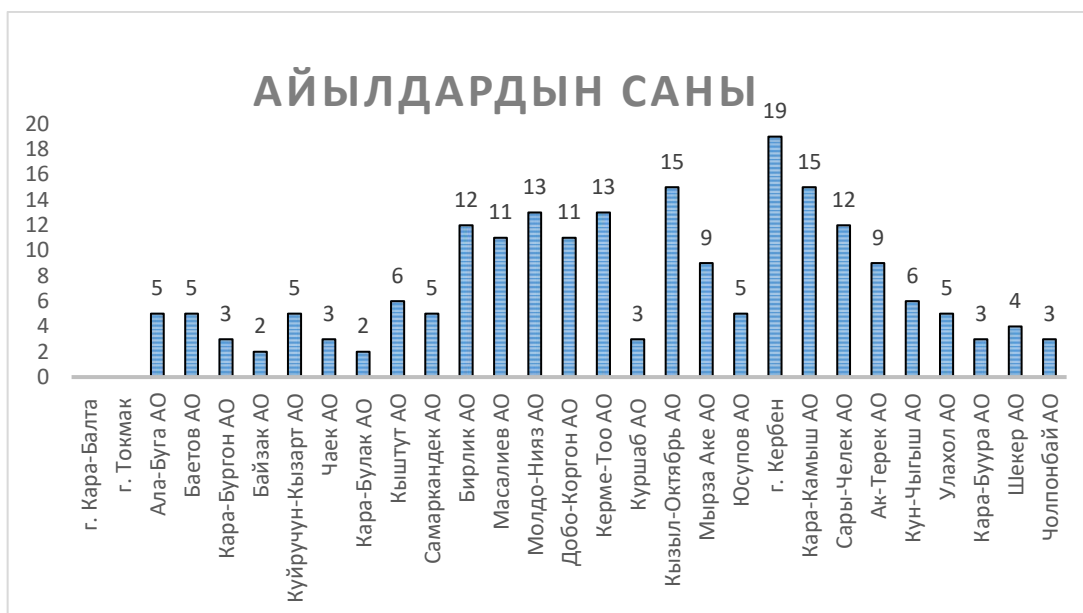
³² Об административно-территориальной реформе в Кыргызской Республике <https://mineconom.gov.kg/ru/post/10216>

Таблица 1 – Пилоттук муниципалитеттердин тизмеси

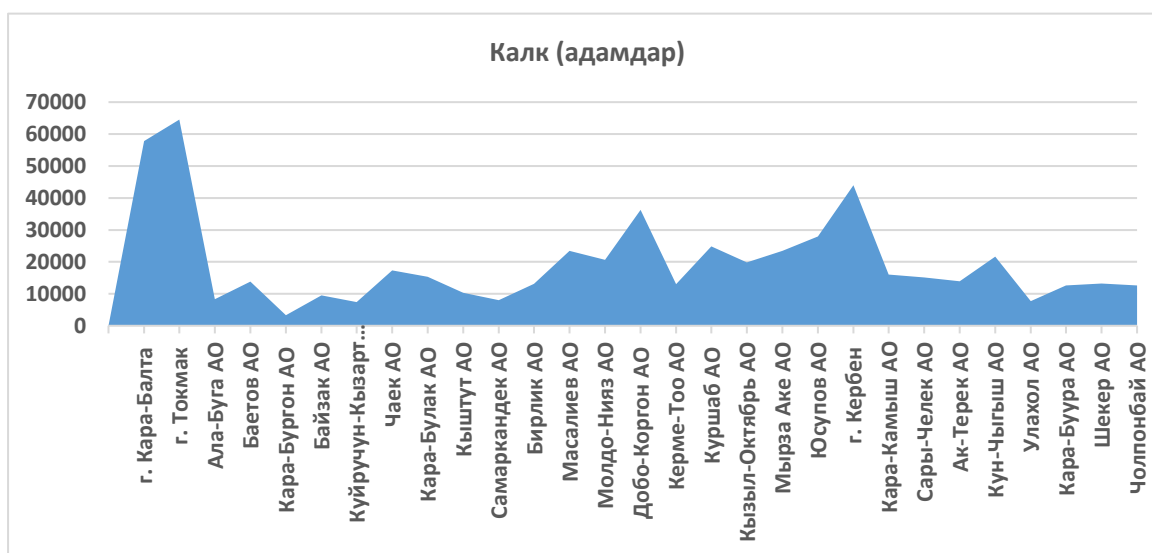
№	Облусу	Пилоттук муниципалитеттер	Жайгашкан жерлердин саны
1	Чүй облусу	Токмак и Кара-Балта ш.	2
2	Нарын облусу	Жумгал району: Куйручук-Кызарт АО, Байзак АО, Чаек АО Ак-Талаа району: Баетов АО, Кара-Бүргөн АО, Ала-Буга АО	6
3	Ысык-Көл облусу	Тон району: Улахол АО, Күн Чыгыш АО, Ак-Терек АО	3
4	Талас облусу	Айтматов району: Чолпонбай АО, Шекер АО, Кара-Буура АО	3
5	Ош облусу	Өзгөн району: Мырзаке АО, Куршаб АО, Кызыл Октябрь АО Араван району: Керме-Тоо АО, Юсупов АО, Дөбө-Коргон АО	6
6	Жалал-Абад облусу	Аксы районунда: Кербен ш., Кара-Камыш АО, Сары-Челек АО	3
7	Баткен облусу	Баткен району: Кара-Булак АО, Самаркандек АО, Кыштут АО Кадамжай району: Бирлик АО, Масалиев АО, Молдо-Нияз АО	6
<i>Пилоттук муниципалитеттердин жалпы саны</i>			29

Диаграмма 1 – Айылдардын жалпы саны

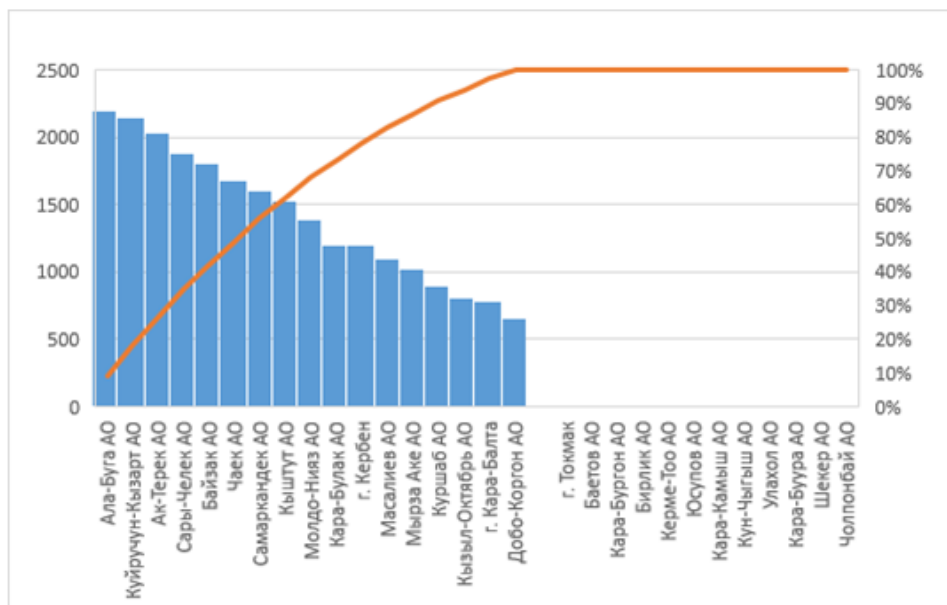
Пилоттук аймактардын жалпы калкынын саны 575 162 адамды түзөт (51% эркектер жана 49% аялдар). Жергиликтүү тургундардын айтымында, бир катар акционердик коомдордо жашоочулар жергиликтүү бийлик өкүлдөрү менен консолидациядан жана акыркы кадрдык өзгөрүүлөрдөн улам жакшы тааныш эмес, бул өз ара аракеттенүүнү жана өнөктөштүктү, ошондой эле калктын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусун чектейт.

Диаграмма 2 – Муниципалдык контекстте жалпы калк

Көптөгөн айылдар алыскы жана бийик тоолуу аймактарда (**деңиз деңгээлинен 800 метрден 5000 метрге чейин бийиктикте**) жайгашкан, бул көптөгөн аймактарда интернетке кирүүнү кыйындатат.

Диаграмма 3 – Муниципалитеттердин деңиз деңгээлинен бийиктиги

Талаа миссиясынын жүрүшүндө, 2024-жылдын 29-июлунан 26-августуна чейин айылдын муктаждыктарын, муктаждыктарын жана артыкчылыктарын биргелешкен баалоонун (PRA) негизинде жергиликтүү тургундардын, ЖӨБ кызматкерлеринин катышуусунда **29 ФТТ жана 25 тереңдетилген интервью/маектешүү өткөрүлдү**, коомдук уюмдардын/БӨУлардын өкүлдөрү, жергиликтүү активисттер, анын ичинде жаштар жана аялдар (4-тиркеме - PRAнын жыйынтыгы боюнча пилоттук аймактар боюнча толук маалымат).

Жалпысынан изилдөөгө **532 катышуучу кирген** (5-тиркеме – PRAнын катышуучуларынын тизмеси), анын **67%** аялдар жана **33%** — эркектер. Катышуучулардын басымдуу бөлүгүн (**61%**) **14 жаштан 35 жашка** чейинки жаштар түзсө, катышуучулардын **39%** **36 жаштан 65 жашка** чейинкилер болгон.

Диаграмма 4 - Региондор боюнча PRA катышуучуларынын жалпы саны

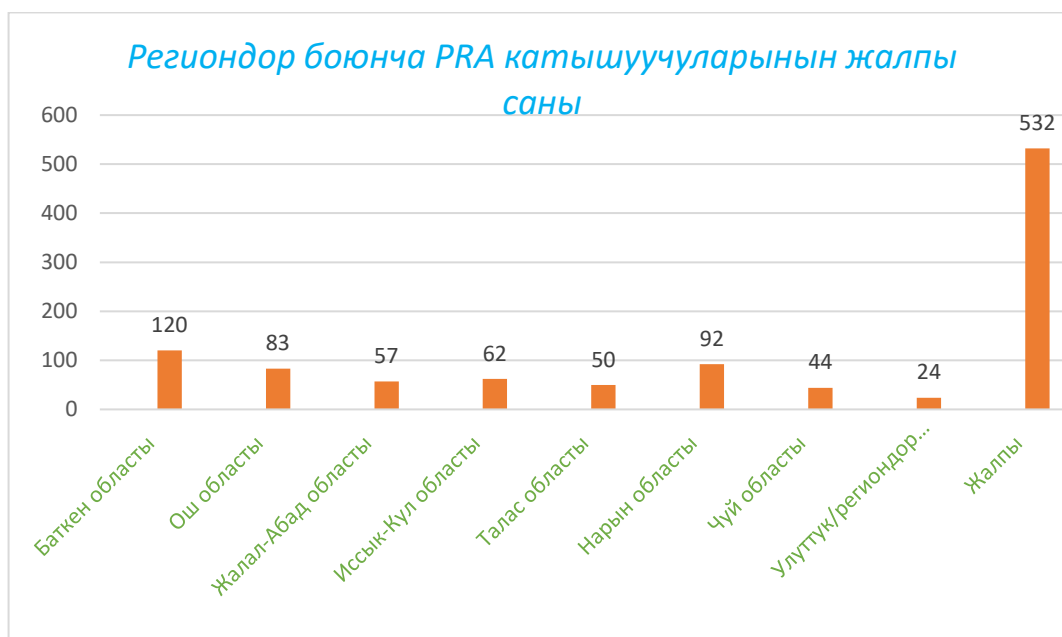

Диаграмма 5 - Жынысы жана жашы боюнча PRA катышуучуларынын курамы

Жолугушууларда белгиленгендей, жергиликтүү өз алдынча башкарууга тургундардын катышуусунун негизги формалары болуп төмөнкүлөр саналат:

1. Тургундар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен биргеликте маанилүү маселелерди талкуулаган **айылдык жыйындар жана жыйындар өз ой-пикирин**, сунуштарын айтууга мүмкүнчүлүк алышты.
2. Аймакта/муниципалитетте долбоорлорду жана демилгелерди талкуулаган **коомдук угуулар**, ошондой эле **бюджеттик угуулар**, анда жашоочулар жергиликтүү бюджеттин пландалган кирешелери жана чыгашалары жөнүндө маалымат алышат жана алардын артыкчылыктары жана муктаждыктары жөнүндө сүйлөшө алышат.
3. **Аймакты өнүктүрүү боюнча чечимдер** кабыл алынган жергиликтүү кеңештердин иш-чараларына тургундардын катышуусу аркылуу жергиликтүү кеңештерде иштөө.
4. **Социалдык тармактар аркылуу пикир**: Жергиликтүү бийлик менен өз ара аракеттенүү жана өз пикирин билдирүү үчүн социалдык медианы колдонуу (WhatsApp, Telegram, Facebook, Instagram).
6. **Коомчулуктун турмушун жакшыртууга багытталган** ар кандай жергиликтүү демилгелерге (социалдык, спорттук, экологиялык ж.б.) активдүү катышуу.

Талаа жолугушууларында пилоттук акционердик коомдордун кызматкерлери белгилегендей: “Көптөгөн аймактарда жергиликтүү тургундарды чечимдерди кабыл алуу процесстерине тартуу үчүн шарттар түзүлдү, анын ичинде айыл өкмөтүндөгү жыйындарга катышуу, айылдык чогулуштар, ар кандай байланыш каналдары (электрондук почта, жеке жолугушуулар, расмий сайттар жана социалдык тармактардагы профилдер (Facebook, Instagram, Telegram)) жарандарга жаңылыктар, иш-чараларды жана демилгелерди жайылтуу жөнүндө маалымат берүү. Милдеттүү медициналык камсыздандыруунун иши жөнүндө маалымат ар кандай WhatsApp топтору аркылуу да жеткиликтүү, бул тургундарга акыркы маалыматтарды алууга жана пикир алмашууга жардам берет. Бирок муниципалдык кызматкерлерди ашыкча жүктөө маселеси жарандар менен түз өз ара аракеттенүүнү, калк менен диалогду жана жарандарды муниципалитеттин жашоосуна тартууну кыйындатат”.

Өз кезегинде тургундар жолугушуулардын жүрүшүндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү тургундар менен системалуу иш алып баруу, бейөкмөт уюмдар жана активисттер менен эффективдүү өз ара аракеттенүү үчүн зарыл билим жана жөндөмдүүлүгү жок экендигин белгилешти, бул алардын жарандарды чечимдерди кабыл алуу процесстерине тартуу мүмкүнчүлүгүн чектейт жана калктын катышуусунун жана катышуусунун жалпы деңгээлин төмөндөтөт. Алар ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуунун начардыгы жергиликтүү тургундардын, активисттердин жана лидерлердин жарандык катышуу, кызматташуу, коммуникация жана командада иштөө жаатындагы билиминин жана көндүмдөрүнүн жетишсиздигинен болуп жатканын белгилешти. Интернетке, финансылык жана билим берүү кызматтарына жетүүдөгү көйгөйлөр жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүүгө тоскоолдуктарды жаратат жана пилоттук муниципалитеттердин калкынын санариптик

чечимдерди кабыл алуу процесстерине жигердүү катышуусун кыйындатат жана коомчулуктун жашоосун жакшыртуу мүмкүнчүлүктөрүн чектейт.

Изилдөө жергиликтүү чечимдерди кабыл алууга катышуу үчүн санариптик технологияларды колдонуудагы бир катар **негизги тоскоолдуктарды** аныктады, аларды пилоттук аймактардын жашоочулары талаа жолугушууларында (анын ичинде аймактык бөлүм) белгилешти. Проблемаларга артыкчылык берүү үчүн изилдөө тобу ар бир талаптын башкаларга салыштырмалуу маанилүүлүгүн аныктоого талдоо жүргүзүп, рейтинг ыкмасын жогорку, орто жана төмөнкү артыкчылыктуу категорияларга топтоштурган. Ошондой эле, артыкчылыктарды структуралаштырууда жана топтоодо ресурстар чектөөлөр (бюджеттин убактысы жана жеткиликтүүлүгү) жана кызыкдар тараптардын (конкурстун катышуучуларынын) кайсы чечимдер эң маанилүү болору боюнча пикири эске алынган.

Ошентип, артыкчылыктын **2 деңгээлин бөлүүгө болот:**

- Негизги көйгөйлөрдү чечүүнүн сунушталган жолу көбүрөөк убакытты жана ресурстарды талап кылганда жана аны санариптик трансформациянын узак мөөнөттүү өнүгүү программасы менен байланыштыруу зарыл болгондо **стратегиялык же улуттук**.
- Жеке тапшырмалар же долбоорлор кыска убакыттын ичинде чечилиши мүмкүн болгон жана каржылык жана адамдык ресурстарды колдонуу менен болгондо **тактикалык же коом деңгээлинде**.

Стратегиялык же улуттук артыкчылыктар (төмөндөгөн сайын):

1. Айыл аймагынын сайты түзүү жана тейлөө үчүн каражаттын жетишсиздиги, маалыматка жетүүнү чектөө жана жергиликтүү бийлик органдарынын ачыктыгын төмөндөтүү;
2. Санариптик сабаттуулуктун жоктугу жана санариптик инструменттер боюнча көндүмдөрдүн жоктугу жергиликтүү тургундардын негизделген чечимдерди кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн чектейт.
3. Көптөгөн тургундар жергиликтүү өз алдынча башкарууга кантип катышууну жана катышуунун кандай механизмдери бар экенин билишпейт;
4. Санариптик технологиялар тармагында онлайн курстар же билим берүү программалары жок;
5. Санариптик жана тил көндүмдөрү боюнча окуу борборлору же курстар жок.

Тактикалык артыкчылыктар же коомчулуктун маселелери (төмөндөгөн сайын):

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү калк, **коомдук уюмдар жана демилгелүү топтор менен өз ара аракеттенүү жөндөмүнүн жоктугу**.
2. **Жергиликтүү лидерлердин компетенциясынын жетишсиздиги:** Жергиликтүү лидерлер жана активисттер өзүн-өзү башкарууга катышууга жетиштүү деңгээлде даяр эмес.
3. **Төмөн мотивация:** Жергиликтүү тургундардын чечим кабыл алууга чектелген кызыгуусу.
4. **Окутуунун жетишсиздиги:** Жаштар үчүн лидерлик жана коммуникация жөндөмүн жогорулатуу боюнча курстар жок.
5. **Чектелген компетенциялар:** Жергиликтүү тургундардын арасында санариптик сабаттуулуктун жоктугу.
6. **Платформалардын жана курстардын жоктугу:** Санариптик жөндөмдү өнүктүрүү үчүн санариптик платформалар же онлайн курстар жок, өзгөчө алыскы аймактарда. Билим берүү мекемелеринде санариптик ресурстар (мисалы, санариптик такталар, электрондук китептер) чектелген.
7. **Маалыматтык кемчилидиктер:** Жаштар жана аялдар үчүн долбоорлор жана программалар тууралуу маалыматтын жетишсиздиги.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун (ЖӨБ) калк менен эффективдүү өз ара аракеттенүүсүнө жана программанын натыйжалуулугуна ар бир тоскоолдуктун маанисин аныктоонун негизинде пайыздык мааниде фактылык маалыматтардын негизинде артыкчылыктуу тоскоолдуктарды системалаштыруу. Буга жетишүү үчүн изилдөө тобу максаттуу топтордун процесстерине жана муктаждыктарына тийгизген таасири жагынан ар бир тоскоолдукту талдап чыгышты. Ошол эле учурда алар төмөнкү ыкманы колдонушкан -

арткчылыктарды 1ден 7ге чейинки шкала боюнча бөлүштүрүшкөн (мында 1 — эң жогорку артыкчылык, ал эми 7 — эң кичине).

- **Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү калк, коомдук уюмдар, демилгелер менен өз ара аракеттенүү жөндөмүнүн жетишсиздиги** – 20%. Бул тоскоолдук эң маанилүү, анткени ал жергиликтүү өз алдынча башкаруунун иштешинин жана жарандар менен өз ара аракеттенүүнүн негизине таасирин тийгизет.
- **Компетенциялардын жетишсиздиги:** жергиликтүү лидерлер жана активисттер өзүн-өзү башкарууга катышууга жетиштүү деңгээлде даяр эмес — 18%. Лидерлердин жана активисттердин жетишсиз даярдыгы чечимдерди кабыл алууну жана демилгелерди жайлатат, бул тоскоолдукту маанилүү кылат, бирок өз ара аракеттенүү көйгөйлөрү сыяктуу эмес.
- **Төмөн мотивация: жергиликтүү тургундардын чечим кабыл алууга чектелген кызыгуусу** — 15%. Бул тоскоолдук маанилүү, анткени жарандарды чечим кабыл алуу процесстерине катышууга түрткү бербесе, алар менен өз ара аракеттенүү натыйжасыз болушу мүмкүн. Бирок, ал дагы эле өзүн-өзү башкаруу инфраструктурасына азыраак таасир этет.
- **Маалыматтык кемчилидиктер:** жаштар жана аялдар үчүн долбоорлор жана программалар жөнүндө маалыматтын жоктугу — 15%. Бул тоскоолдук маалымдуулукту төмөндөтөт, бул максаттуу топтордун иш-аракетине жана программаларга жана долбоорлорго катышуусуна таасир этиши мүмкүн. Бирок, бул көндүмдөр жана мотивация менен байланышкан көйгөйлөр сыяктуу маанилүү эмес.
- **Окутуунун жетишсиздиги:** лидерлик жана коммуникация жөндөмүн жогорулатуу боюнча курстар жок — 12%. Бул тоскоолдук жаштардын өзүн-өзү башкарууга катышууга жетишсиз даярдыгы жана алардын процесстерге катышуусунун көбөйүшү менен шартталган. Бул узак мөөнөттүү өзгөрүүлөр үчүн маанилүү фактор болуп саналат.
- **Чектелген компетенциялар:** жергиликтүү тургундардын санариптик сабаттуулугунун жоктугу — 10%. Санариптик сабаттуулук маанилүү, бирок башка маселелерге салыштырмалуу анын жетишсиздиги жергиликтүү калк менен түздөн-түз өз ара аракеттенүүгө азыраак таасир этиши мүмкүн.
- **Платформалардын жана курстардын жоктугу:** санариптик көндүмдөрдү өнүктүрүү үчүн санариптик жана онлайн курстар жок, өзгөчө алыскы аймактарда — 10%. Бул тоскоолдук биринчи кезекте алыскы аймактарда санариптик жөндөмдүүлүктү өнүктүрүү үчүн маалыматтын жана ресурстардын жеткиликтүүлүгүн кыйындатат. Маанилүү болсо да, анын таасири аймактык өзгөчөлүк менен чектелет.

Талаа жолугушууларында пилоттук аймактардын жашоочулары тарабынан белгиленген жергиликтүү деңгээлде чечимдерди кабыл алууга катышуу үчүн санариптик технологияларды колдонуудагы **негизги тоскоолдуктар** (аймактык негизде):

Чүй облусу:

- Санариптик жөндөмдүүлүктү өркүндөтүү үчүн санариптик платформанын жана онлайн курстардын жоктугу;
- Жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуу үчүн жергиликтүү лидерлердин жана активисттердин компетенциясынын жоктугу;
- Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен натыйжасыз өз ара аракеттенүү;
- Жергиликтүү тургундардын жана активисттердин чечим кабыл алууга катышууга мотивациясы төмөн;
- Билим берүү мекемелеринде санариптик ресурстардын жетишсиздиги (мисалы, санариптик такталар, электрондук китептер);
- Жергиликтүү жаштар/мектеп окуучулары үчүн санариптик жөндөмдүүлүктү жана лидерлик потенциалын жогорулатуу үчүн өнүктүрүү курстарынын жана жайкы лагерлердин жоктугу;
- Нейрондук тармактар менен иштөө боюнча окутуунун жоктугу.

Нарын облусу:

- Жаштардын чектелген санариптик компетенциялары;
- Жаштардын жана аялдардын санариптик жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу боюнча долбоорлор жана программалар жөнүндө маалыматтын жоктугу;
- Санариптик жана тил жөндөмдүүлүгү боюнча окуу борборлору жана курстары жок;
- Төмөн интернет ылдамдыгы жана начар провайдерлердин иштеши;
- Маалыматка жетүүнүн чектелгендиги жана натыйжада жеткиликтүү байланыш каналдары (мисалы, WhatsApp) аркылуу камтуунун жоктугу.

Ысык-Көл облусу:

- Окутуунун жетишсиздиги: Жаштарды, өзгөчө кыздарды санариптик жөндөмдүүлүк боюнча чектелген окутуу, бул алардын коомдук турмушка катышуусуна тоскоол болот;
- Айылдык аймактын веб-сайтын түзүү жана колдоо үчүн жетишсиз каржылоо, бул маалыматка жетүүнү чектейт жана жергиликтүү бийлик органдарынын ачыктыгын төмөндөтөт;
- Жаштардын активдүүлүгүнүн төмөндүгү: Жаштардын, өзгөчө кыздардын коомдук турмушка жана чечимдерди кабыл алууга чектелген катышуусу;
- Маалыматтык боштуктар: Айыл аймагынын социалдык тармактары тууралуу маалыматтын жоктугу, бул тургундар менен бийлик органдарынын байланышын кыйындатат;
- Жаштар командалары үчүн ноутбуктардын жана Интернетке кирүүнүн жоктугу, бул алардын долбоорлорго катышуусун чектейт;
- Санариптик технологиялар тармагында онлайн курстар жана билим берүү программалары жок;
- АОНун ишинин ачыктыгын жана мониторингин жакшыртуу үчүн визуалдык долбоорлорду санариптештирүү зарылчылыгы;
- Жергиликтүү деңгээлде товарларды жана кызматтарды жылдыруу үчүн маркетинг платформасынын жоктугу;
- Кээ бир аймактар ишенимдүү Интернетке кирүү көйгөйлөрүнө туш болушат;
- Санариптик сабаттуулуктун жоктугу жана санариптик инструменттер боюнча жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу жергиликтүү тургундардын негизделген чечимдерди кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн чектейт.

Талас облусу:

- Көпчүлүк жергиликтүү лидерлердин жаштар менен иштөөнү системалаштыруу үчүн керектүү билими жок жана сабаттуулугу жетишсиз;
- Жергиликтүү жетекчилер жана бийлик өкүлдөрү бейөкмөт уюмдар менен өз ара аракеттенүү жөндөмүнө ээ эмес жана жаштар борборунун ишин кантип уюштурууну билишпейт;
- Көптөгөн тургундар жергиликтүү өз алдынча башкарууга кантип катышууну жана катышуунун кандай механизмдери бар экенин билишпейт;
- Жергиликтүү тургундардын кызыгуусунун жана катышуусунун төмөн деңгээли, бул жергиликтүү өз алдынча башкаруу маселелеринде активдүүлүктүн жетишсиздигине алып келет.

Ош облусу:

- Жергиликтүү тургундардын чектелген санариптик компетенциялары;
- Жаштар жана аялдар үчүн долбоорлор жана программалар жөнүндө маалыматтын жоктугу;
- Санариптик жана тил жөндөмдүүлүгү боюнча окуу борборлорунун жана курстарынын жоктугу;
- Алсыз Интернет инфраструктурасы: Интернеттин ылдамдыгы төмөн жана провайдерлердин начар иштеши;
- Маалыматка жетүү чектелген: Жеткиликтүү байланыш каналдары аркылуу камтуунун жоктугу (мисалы, WhatsApp).

Баткен облусу:

- Интернетке кирүү чектелген – байланыш инфраструктурасы жетишсиз;
- Санариптик сабаттуулуктун төмөн деңгээли, жергиликтүү тургундардын заманбап технологияларды колдонуу жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу;

- Маалыматтын жетишсиздиги – санариптик платформалар аркылуу катышуу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө билимдин жоктугу;
- Түзөмөктөр жана программалык камсыздоо менен техникалык мүчүлүштүктөр;
- Татаал процесстер жана жергиликтүү чечимдерди кабыл алууда ачык-айкындуулуктун жоктугу.

Жалал-Абад облусу:

- Санариптик сабаттуулуктун жоктугу жана санариптик инструменттер менен иштөө жөндөмдүүлүгүнүн жоктугу жергиликтүү тургундардын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусун чектейт;
- Билимдин жана жөндөмдүүлүгүнүн жетишсиздиги жаштардын чечим кабыл алуу процесстерине катышууга болгон каалоосун жана мүмкүнчүлүгүн төмөндөтөт;
- Кээ бир аймактарда Интернетке кирүү чектелген жана ишенимдүү эмес;
- Мобилдик тиркемелерди колдонуу боюнча санариптик жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн жергиликтүү калк үчүн окуу программалары же семинарлар жок.

Пилоттук муниципалитеттердин жаштарынын жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуусун күчөтүү боюнча өзгөчө муктаждыктары жана артыкчылыктары:

Изилдөөнүн бир бөлүгү катары жаштардын чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуусунун деңгээлин жана деңгээлин аныктоо жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жаштарга өз жамааттарынын маанилүү маселелерине таасир этүү мүмкүнчүлүгүн берүү механизмдерин карап чыгуу милдеттердин бири болгон. Жаш катышуучулар чечимдерди кабыл алууга өздөрүнүн катышуусун өздөрүнүн жана айлана-чөйрөгө таасир этүүчү иш-аракеттери аркылуу ишке ашыра аларын белгилешти. Мисалы, максаттуу жамааттардагы көптөгөн орто мектеп бүтүрүүчүлөрү, анын ичинде эмгек миграциясындагылар, коомдук фонддорду түзүп, жергиликтүү инфраструктураны жакшыртуу, жолдорду жана мектептерди оңдоо үчүн ресурстарды мобилизациялашты, кайрымдуулук иштерин жүргүзүштү жана таштандыларды чыгаруу, кайра иштетүү жана сорттоо сыяктуу экологиялык көйгөйлөрдү активдүү чечүүдө. Чакан бизнести түзүү жана жумуш орундарын түзүү боюнча демилгелер бар. Жаштардын чечимдерди кабыл алууга катышуусунун мүмкүнчүлүктөрүнүн бири жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шайлануучу органдары аркылуу – жергиликтүү кеңештер аркылуу.

Изилдөө жүрүшүндө көптөгөн максаттуу айылдары административдик-аймактык реформадан (ААР) өткөнү, анын натыйжасында айылдар ирилештирилип, бириктирилип, кадрдык өзгөрүүлөр болгондугу аныкталган. Кызматкерлердин жана пенсияга чейинки курактагы адамдардын «жаш курагынын» кыскарышы аймактык түзүмдө гана эмес, кадрлардын курамында да өзгөрүүлөргө алып келди. Жаштар бул демилге коомчулуктун активдүү катышуусуна тоскоолдуктардын бири болуп калганын белгилешти, анткени жакында кошулган айылдар административдик борбордон бир топ алыс жайгашкан жана бардык эле жаштар жаңы мамлекеттик кызматкерлер менен тааныш эмес жана жаңы кадрлар тууралуу маалыматы жок жана алар менен кантип иштеше аларын билишпейт. Жаңы байланыштарды жана кызматташтыкты түзүү убакытты талап кылат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери айылда жаштардын демилгесине көп нерсе таянып, алар коомдук маанилүү жана саясий процесстердин негизги кыймылдаткычтары экенин белгилешти.

Белгилей кетсек, жаштар өздөрүн коомчулуктун негизги эмгек ресурсу деп эсептеп, айылдын жана бүтүндөй өлкөнүн экономикалык өнүгүүсү алардын коомдук-саясий турмушка жана активдүүлүккө аралашуусунан көз каранды экенин белгилешет. Ошол эле учурда жергиликтүү деңгээлдеги жергиликтүү көйгөйлөрдү чечүүгө катышкан жаштар жергиликтүү деңгээлдеги чечимдерди кабыл алуу процесстерине начар катышышат. Жаштар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында жаштарды жергиликтүү маанидеги маселелерге (бул жергиликтүү бюджетти жана жергиликтүү бюджеттин эсебинен демилгелерди билдирет) тартуу жана саясий процесске катышуу жөндөмдүүлүгү жок экенин, ошондой эле жаштардын конструктивдүү талкууга жана катышууга аянтчасы жок экенин белгилешти. Пилоттук аймактарда жаштар

комитеттери түзүлгөнү менен алардын көбү иш жүзүндө иштебейт. Тилекке каршы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында жаштар менен иштөө боюнча адистештирилген бөлүм жана акы төлөнүүчү кызматкерлер, жаштар комитеттерин колдоо үчүн жергиликтүү бюджеттен каражат жок.

Жогорудагы бардык процесстерге жаш аялдардын катышуусуна өзүнчө көңүл бургубуз келет. Тилекке каршы, дээрлик бардык жерде администрациянын кадрдык курамы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, жергиликтүү кеңештердин курамы эркектерден турат. Бирок жолугушууларда жана изилдөө учурунда катышуучулардын көбү аялдар жана кыздар болгон. Мигранттардын же бүтүрүүчүлөрдүн каражаттары да эркектерден турат жана эркектер тарабынан башкарылат, коомчулукту өнүктүрүү үчүн каражаттар да эркектер тарабынан бөлүштүрүлөт.

Жаштардын бардык билдирүүлөрүн жана ой-пикирлерин жыйынтыктап, бир нече негизги аспектилерди бөлүп көрсөтүүгө болот:

- Административдик-территориялык реформанын кесепеттери жаштардын чечимдерди кабыл алуу процесстерине активдүү катышуусуна жана жаштардын укуктарын ишке ашырууга чоң таасирин тийгизди.
- Бөлүнгөн жамааттардын жаштары (чек ара жана чек ара) жалпысынан четтетилет жана физикалык обочолонуу, инфраструктуранын жетишсиздиги, маалыматка жана билим берүү программаларына жетүүнүн чектелгендиги менен байланышкан кыйынчылыктарга туш болушат. Бул факторлор жарандык жана саясий процесстерге катышууга тоскоолдуктарды жаратып, алардын укуктарына жана кызыкчылыктарына тиешелүү чечимдерди кабыл алууга азыраак катышуусуна алып келет. Бул топтордун обочолонушу социалдык теңсиздикти күчөтүп, алардын өзүн-өзү ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн чектеши мүмкүн.
- Жаштар үчүн алардын жергиликтүү өнүгүүгө активдүү катышуусуна көмөктөшүүчү чектелген институттар же платформалар.
- Жаштардын мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын функциялары жана тартуу механизмдеринин ролу жөнүндө түшүнүгүнүн төмөн деңгээли.
- Жаштардын катышуусу жана активдешүүсү маселелери менен иш жүзүндө иш алып барган аймактардагы коомдук жаштар уюмдарынын саны чектелүү.
- Үй-бүлөдө жана коомдо аялдардын ролун күчөтүү, кыздардын жана кыздардын добуш берүү укуктарын ишке ашыруу боюнча гендердик саясаттын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын программаларынын толук жоктугу.

Бул аспектилер жаштарды коомдук турмушка тартуу проблемаларын чечүүгө комплекстуу мамиле жасоонун зарылдыгын көрсөтөт.

Пилоттук муниципалитеттердин жаштары арасында онлайн сурамжылоонун жыйынтыгы

Онлайн сурамжылоо 2024-жылдын 15-сентябрынан 22-сентябрына чейин пилоттук аймактардан келген 262 жаштын арасында жүргүзүлгөн. Анкетага шилтеме алардын номерлерине WhatsApp жана эки тилде SMS билдирүүлөр аркылуу жөнөтүлгөн — кыргыз жана орус — Google Forms тиркемесин колдонуу менен оңой толтуруу үчүн (*6-тиркеме – Онлайн сурамжылоонун натыйжалары*). Сурамжылоо 16 жаштан 35 жашка чейинки жаштарга багытталган, бул жергиликтүү деңгээлде чечимдерди кабыл алууга, санариптештирүүгө жана өнүгүүнүн башка аспектилерине катышуу боюнча өсүп келе жаткан муундун учурдагы көз караштарына жана кабылдоолоруна көңүл бурууга мүмкүндүк берди. 262 респонденттин ичинен 16 жаштан 35 жашка чейинки 67 адам жооп берди:

Географиялык камтуу: Сурамжылоого катышкандар Кыргызстандын бардык аймактарынын, анын ичинде Баткен, Ош, Талас, Нарын, Ысык-Көл жана Чүй облустарынын (Кара-Балта жана Токмок шаарлары) өкүлдөрү болгон. Бул ар кайсы жерлерден келген жаштардын пикирлерин салыштырууга мүмкүндүк берди, бул аймактык айырмачылыктарды аныктоо үчүн өзгөчө пайдалуу.

Диаграмма 6 –
Респонденттердин жаш курагы

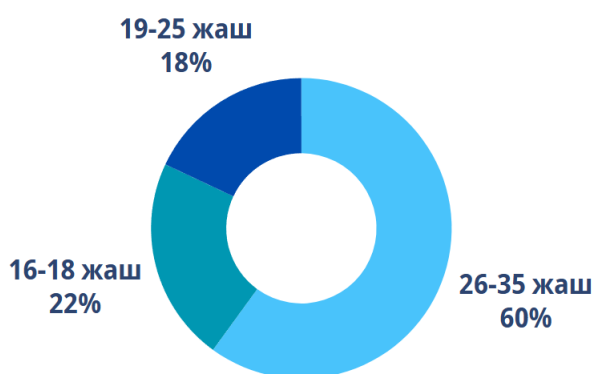

Диаграмма 7 –
Респонденттердин гендердик курамы

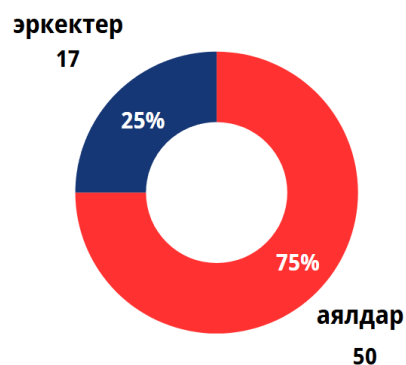
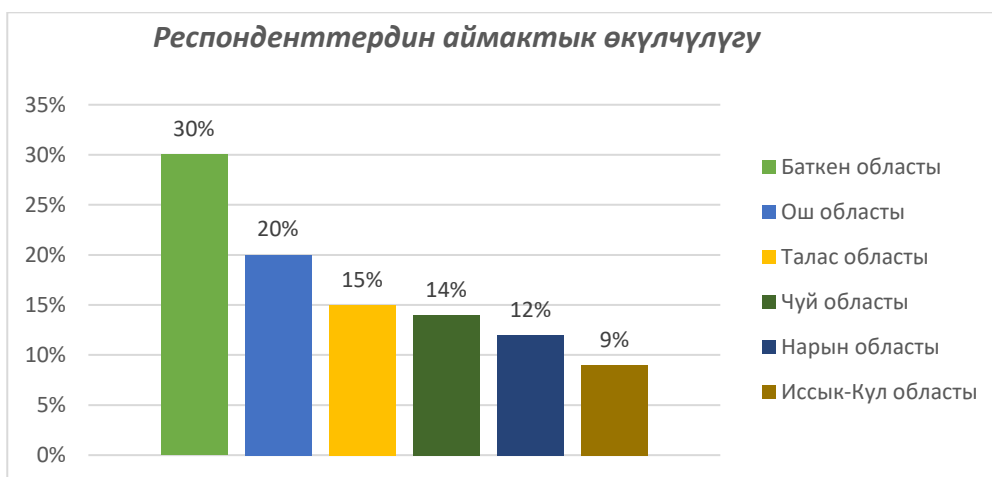

Диаграмма 8 – Респонденттердин аймактык өкүлчүлүгү

Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча негизги корутундулар:

Жалпысынан онлайн сурамжылоого катышкан жаштардын арасында коомдук маселелерге кызыгуу жогору – 42 респондент (63%) айылдын, өлкөнүн жана коомчулуктун коомдук турмушуна активдүү кызыгышат, бул коомчулуктун турмушуна катышуунун жогорку деңгээлин көрсөтүп турат.

Диаграмма 9 – Жаштардын коомдук турмушка кызыгуусу

Коомдук иш-чараларга жана талкууларга активдүү катышкан жаштардын үлүшү кыйла жогору – 40% же респонденттердин 27 коомдук угууларга катышты, ошондой эле жергиликтүү маанидеги талкууларга, анын ичинде бюджет, тарифтер, кызмат көрсөтүүлөр жана каржылоо долбоорлору боюнча активдүү катышты, 67% (45 респондент) консультациялык органдарга катышты, мисалы, жаштар кеңештеринин, аялдар кеңештеринин, мектеп парламенттеринин жана башка ушул сыяктуу уюмдардын ишине катышты, 12% респонденттер жергиликтүү кеңештерге шайлоого катышты, бул жаштардын жергиликтүү өз алдынча башкарууну тандоодогу активдүүлүгүн көрсөтүп турат, респонденттердин 5% жергиликтүү бийлик органдарына кайрылууларга жана петицияларга кол коюшкан, бул жаштардын аз бөлүгү бийликтин чечимдерине таасир этүүнүн бул ыкмасын колдоноорун көрсөтүп турат, респонденттердин 3% социалдык тармактарда коомдук маселелер боюнча чыгып сүйлөштү, бул платформаны билдирүү үчүн чектелген колдонууну көрсөтөт. Бирок респонденттердин 9% жооп берүү кыйынга турду, бул жергиликтүү коомдук процесстерге пилоттук муниципалитеттердин жаштарынын белгисиздигин же жетишсиз катышуусун көрсөтүшү мүмкүн.

Диаграмма 10 – Жаштардын коомдук иш-чараларга жана талкууларга катышуусу

Жаштар түзүмдөрүнө (жаштар структуралары, аялдар кеңештери ж.б.) катышуу кыйла жогору (67%), бул жаштардын жергиликтүү көйгөйлөргө таасир этүүнү каалагандыгын көрсөтүп турат. Шайлоого респонденттердин 12% гана катышты, бул жаштардын катышуусунун бул формасын өнүктүрүүгө колдоо көрсөтүү зарылдыгын көрсөтүп турат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун борбордук маселелери жана ага тийгизген таасири билим берүү жана маалыматтык программалар аркылуу жаштарды андан ары жайылтууну жана тартууну талап кылат. Социалдык тармактарды колдонгон жана петицияларга жана кайрылууларга активдүү кол койгон жаштардын аздыгы катышуунун бул формаларын өнүктүрүү зарылдыгын көрсөтүп турат. Жалпы жыйынтыктар жаштардын коомдук турмуштагы потенциалдуу активдүүлүгүн баса белгилейт, бирок ошондой эле жакшыртуу жана тартуу багыттарын көрсөтөт.

Сурамжылоонун маалыматтарынын негизинде **жаштардын коомчулуктун коомдук турмушуна начар катышуусунун бир нече негизги себептерин** аныктоого болот:

- Маалымдуулугу начар: респонденттердин 38% коомдук турмушка катышуу мүмкүнчүлүгүн билбей турганын белгилешти. Бул жаштарды орун алган демилгелер жана иш-чаралар жөнүндө кабардар кылуунун маанилүүлүгүн көрсөтүп турат.
- Убакыттын жана мүмкүнчүлүктүн жетишсиздиги: Респонденттердин 12% катышуу үчүн убакыттын жана мүмкүнчүлүктүн жетишсиздигин белгилешти.
- Процеске ишенимдин жоктугу: респонденттердин 6% жаштардын пикири чындап эске алынганына ишенбестигин билдиришкен. Бул чечимдерди кабыл алуу процесстеринин ачык-

айкындуулугун жогорулатуу жана жаштардын аларга болгон ишенимин жогорулатуу зарылдыгын көрсөтүп турат.

- Катышууга маанисиздик сезими: респонденттердин 4% алардын пикири эч нерсени өзгөртпөйт деп эсептешет. Бул социалдык өзгөрүүлөрдү пессимисттик кабыл алуудан же жаштардын аймактагы же айылдагы кырдаалга ийгиликтүү таасир эткен мисалдарынын жоктугунан болушу мүмкүн.
- Белгисиздик жана башка себептер: респонденттердин 40% жооп берүү кыйынга туруп, «башка» вариантын тандашкан. Бул жаштардын мотивациясына таасир этүүчү дагы көптөгөн белгисиз факторлор бар экенин билдириши мүмкүн.

Жаштарды чечимдерди кабыл алуу процесстерине активдүү катышууга түрткү берүүчү негизги факторлор болуп төмөнкүлөр саналат:

- Жаштар коомдук турмушка катышуу үчүн жеткиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү билиши керек. Бул сынактар, жолугушуулар, волонтердук демилгелер жана башка иш-чаралар жөнүндө маалыматты камтышы мүмкүн. Мындай маалыматты оңой таба турган платформаларды иштеп чыгуу керек болушу мүмкүн.
- Катышуунун кызыктуу жана түшүнүктүү форматтары - иш-чаранын форматтары жаштар үчүн интерактивдүү, кызыктуу жана түшүнүктүү болушу керек. Бул оюндар, хакатондор, квизалар, сынактар, тегерек столдор же чыгармачыл семинарлар болушу мүмкүн, анда жаштар өз ойлорун айтып, пикир ала алышат.
- Достордун жана тааныштардын таасири - коомдук байланыштар маанилүү ролду ойнойт, ошондуктан достордун мотивацияланган тобу жаш жигитти иш-чараларга катышууга үндөй алат. Жаштарды активдүү тартуу үчүн топтук иш-чараларды уюштуруу же иштеп жаткан топторду колдоо керек болушу мүмкүн.
- Материалдык жана моралдык стимулдар - сыйлыктар жана материалдык сыйлыктар катышуу үчүн кошумча стимул боло алат. Бул символикалык сыйлык же жаштарды кызыктыра турган олуттуу сыйлыктар болушу мүмкүн, мисалы, иш-чараларга билеттер, белек сертификаттары ж.б.

Пилоттук аймактардан келген жаштар үчүн чечимдерди **кабыл алууга катышуунун ыңгайлуу жана эффективдүү форматтарына ээ болуу маанилүү:**

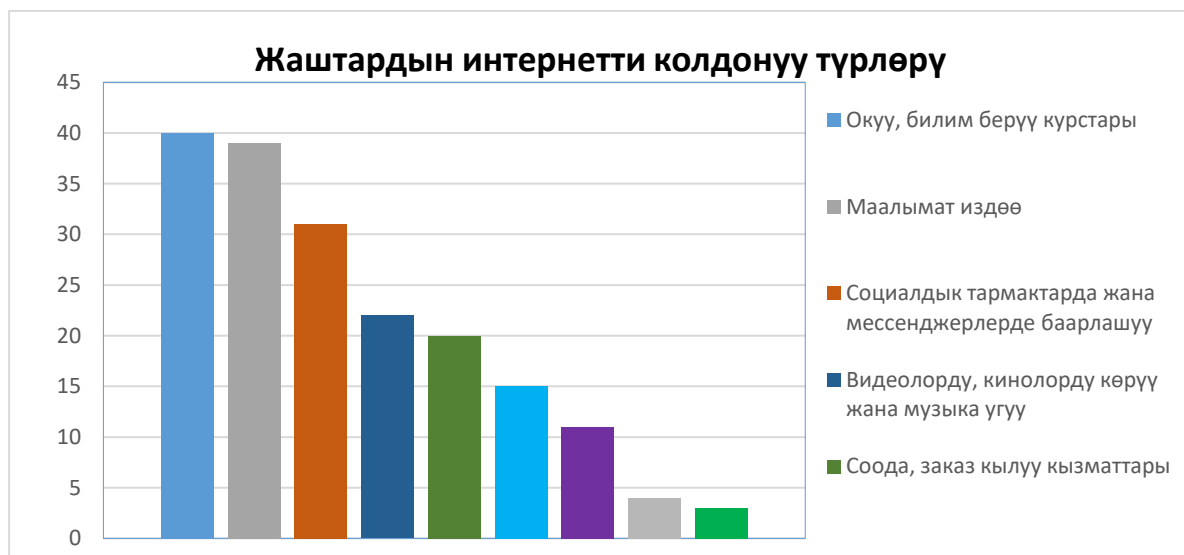
- *Оффлайн (жеке) жолугушуулар* - бул формат жаштарга мамлекеттик кызматкерлер менен жана бири-бири менен түз баарлашууга мүмкүндүк берет. Жеке жолугушуулар көбүрөөк ишенимдүү атмосфераны түзүп, активдүү талкууга жана пикир алмашууга шарт түзөт. Аларды талкуулар, тегерек столдор жана форумдар түрүндө уюштурууга болот.
- *Коомдук угуулар* - жаштарга алардын жашоосуна тиешелүү ар кандай маселелер боюнча өз ой-пикирин жана сунуштарын айтууга мүмкүндүк берет. Коомдук угуулар ар кандай көз караштарды угууга жана жаштардын алдында турган көйгөйлөрдү тереңирээк түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет.
- *Пикирлерди чогултуу үчүн мобилдик тиркемелер* – бул курал жаштарга өз пикирлерин жана сунуштарын оңой жана тез калтырууга мүмкүндүк берет. Тиркемелер жаштарды чечим кабыл алуу процессине тартууга жардам берген сурамжылоолорду, демилгелерди жана башка функцияларды камтышы мүмкүн.
- *Жаштардын коомдук кеңештери жана парламенттери* - бул түзүмдөр жаштарга башкарууга формалдуу катышуу үчүн аянтчаны түзөт. Мындай кеңештерге жана парламенттерге катышуу жаштарга жергиликтүү өз алдынча башкаруу деңгээлинде чечимдерди кабыл алууга таасир этүүгө жана өз тобунун кызыкчылыктарын коргоого мүмкүндүк берет.

Бул форматтардын айкалышы салттуу жана заманбап коммуникация ыкмаларын эске алуу менен жаштардын чечимдерди кабыл алуу процессине эң натыйжалуу катышуусун камсыздай алат. Белгиленген факторлор жаштардын коомдук процесстерге катышуусунун деңгээлин бир топ жогорулатып, активдүү жана жоопкерчиликтүү жарандык позицияны калыптандырууга көмөктөшөт.

Жаштардын коомдук турмушка катышуусун жогорулатуу үчүн маалыматтык кампанияларды, инклюзивдик мүмкүнчүлүктөрдү жана чечимдерди кабыл алуу процесстерине ишенимди бекемдөө чараларын камтыган комплекстүү мамиле керек.

Онлайн сурамжылоого ылайык, респонденттердин интернетти колдонуусунун негизги себептери төмөнкүчө бөлүштүрүлгөн:

Диаграмма 11 – Жаштардын интернетти колдонуу түрлөрү

Бул маалыматтар интернетти пилоттук аймактарда жаштар көбүнчө билим берүү максатында колдонорун көрсөтүп, анын окуу процессиндеги маанилүү курал катары ролун баса белгилейт. Ошондой эле маалымат издөөгө болгон кызыгуу жогору, бул жаштардын учурдагы окуялардан кабардар болуп, жаңы билим алууга умтулуусун айгинелейт. Социалдык тармактарда жана мессенджерлерде баарлашуу маанилүү аспект бойдон калууда, ал эми көңүл ачуучу контентти көрүү респонденттердин санына карабастан, төртүнчү орунда турат. Интернетти пайдаланууну мындай бөлүштүрүү келечекте жаштар аудиториясынын керектөөлөрүн жана кызыкчылыктарын жакшыраак түшүнүүгө, ошондой эле долбоордун алкагында билим берүү программалары жана платформалары үчүн максаттуу стратегияларды түзүүгө жардам берет.

VI. III -БӨЛҮМ – КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАР

Изилдөөнүн натыйжаларынан алынган негизги корутундулар:

Жолугушуулардын жүрүшүндө пилоттук аймактардын жашоочулары, анын ичинде жаштар, муниципалдык жана аймактык бийлик органдарынын кызматкерлери жана изилдөөгө катышкан башка топтор туш болгон **төмөнкү артыкчылыктар/көйгөйлөр** белгиленди:

- **Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары (ЖӨБО) менен жаштардын ортосундагы байланыштын начардыгы:** Жалпысынан жергиликтүү бийлик тарабынан жаштар менен иштөөгө колдоо, кызыгуу жана жөндөмдүүлүгү жок. Жергиликтүү деңгээлде жаштарга жана аялдарга колдоо жетишсиз. жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жаштарга өзгөчө көңүл бурулбайт, кызматташуу формалдуу, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердүүлүгү инфраструктурага көбүрөөк багытталган. Пилоттук муниципалитеттерде жаштар комитеттери же Жаштар Кеңештери жана жаштар борборлору болгонуна карабастан, алар иш жүзүндө иштебейт. Тилекке каршы, негизинен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында жаштар менен иштөө боюнча адистештирилген бөлүм жана жаштар комитеттерин колдоо үчүн акы төлөнүүчү кызматкерлер жок.
- **Билимдин жана жөндөмдүүлүктүн жетишсиздиги:** Бул жаштардын жергиликтүү чечимдерди кабыл алуу процесстерине активдүү катышуусуна негизги тоскоолдуктардын бири. Жаштардын

жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуу үчүн лидерлик потенциалы төмөн. Пилоттук муниципалитеттердин жаштары жалпысынан кызыгуу жана демилгени көрсөтүшөт, бирок тийиштүү билимсиз, тренингдик колдоосуз жана практикалык тажрыйбасыз алардын маанилүү чечимдерге таасир этүү мүмкүнчүлүгү бир топ чектелүү.

- **Жаштарды окутуунун жетишсиздиги:** Пилоттук муниципалитеттерде жаштар үчүн жашоо жана социалдык жөндөмдүүлүктөр, лидерликти жана коммуникация көндүмдөрүн өнүктүрүү, ишке орноштуруу, өз алдынча иш менен камсыз кылуу боюнча атайын программалар жок, бул алардын жергиликтүү жана мамлекеттик бийлик органдары менен ошондой эле коомдук уюмдар жана жергиликтүү демилгелуу топтор менен өз ара аракеттенүү жана өнөктөштүк мүмкүнчүлүктөрүн бир топ чектейт.
- **Санариптик сабаттуулуктун жетишсиздиги:** Санариптик сабаттуулуктун төмөндүгү жана санариптик инструменттер боюнча жөндөмдүүлүктөрдүн жетишсиздиги жергиликтүү тургундардын учурдагы абалы жөнүндө реалдуу маалыматтын жоктугунан, ошондой эле кандайча жана кандай механизмдер аркылуу маалымат жетишсиздигинен негизделген чечимдерди кабыл алуу мүмкүнчүлүгүн чектейт. Ошондой эле жаштардын кызмат көрсөтүүлөрдү санариптештирүү мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө билими чектелүү, бул аларды активдүү колдонууга тоскоолдук кылат.
- **Платформалардын “достук эмес” форматынан жана татаал техникалык интерфейсден улам электрондук системалардагы кыйынчылыктар:** тургундар “Түндүк”, “Менин жарыгым” жана “Мектептерге жана бала бакчаларга балдарды каттоо” сыяктуу аянтчаларды колдонууда көйгөйлөргө туш болушат. жергиликтүү калктын санариптик сабаттуулугунун төмөндүгү жана онлайн платформалар менен иштөөдө санариптик негизги жөндөмдүүлүктөрдүн зарылдыгы.
- **Интернетке туташуу көйгөйлөрү:** Тоолуу жана алыскы аймактарда Интернетке кирүүдө олуттуу кыйынчылыктар бар, бул санариптик кызматтарды колдонууну кыйындатат жана мамлекеттик органдар менен өз ара аракеттенүүнү кыйындатат. Өнүккөн инфраструктура тургундардын жашоосуна, анын ичинде билим берүү жана медициналык мекемелерге терс таасирин тийгизүүдө.
- **Маалыматтык кемчиликтер:** Айыл аймактарынын социалдык тармактары тууралуу маалыматтын жоктугу, бул тургундар менен бийлик органдарынын байланышын кыйындатат.

Изилдөөнүн маалыматтарын талдоонун негизинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын чыңдоо жана жергиликтүү өз алдынча башкарууга жаштардын катышуусун **жогорулатуу боюнча төмөнкү сунуштарды** бөлүп көрсөтүүгө болот:

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын жогорулатуу жана жаштардын коомдук процесстерге катышуусун жогорулатуу

- Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлери үчүн жаштар менен өз ара аракеттенүүнү күчөтүү жана алардын катышуусун кеңейтүү боюнча тренингдерди (онлайн жана оффлайн) уюштуруу.
- Аймактын актуалдуу көйгөйлөрүн талкуулоо үчүн үзгүлтүксүз форумдарды жана жолугушууларды өткөрүү, жаштар комитеттерин/борборлорун активдештирүү үчүн колдоо көрсөтүү (мисалы, интерактивдүү иш-чараларды уюштуруу (Райондук деңгээлде Жаратман Форуму, АО деңгээлинде атайын жолугушууларды жана «ачык эшиктерди» өткөрүү)).
- Жаштар менен бийлик органдарынын өз ара аракеттенүүсү үчүн санариптик форматтарды колдонуу (жарандар менен бийлик органдарынын өз ара аракеттенүүсү үчүн ыңгайлуу электрондук платформаларды иштеп чыгуу жана ишке киргизүү, анын ичинде жаштардын демилгелери бар).

Санариптик жөндөмдүүлүктөрдү жогорулатуу боюнча билим берүү демилгелери

- Курстарды ачуу: Санариптик технологияларды окутуу үчүн жергиликтүү окуу борборлорун түзүү.
- Программалоо курстары: Программалоо жана санариптик жөндөмдүүлүктөр боюнча билим берүү программаларын жана курстарын иштеп чыгуу, Тренерлер үчүн тренинг (ТҮТ), жергиликтүү тренерлер командасын түзүү.
- Темалардын ар түрдүүлүгү: Контент түзүү, графикалык дизайн жана санариптик маркетинг боюнча курстарды уюштуруу.

- **Онлайн конференциялар:** Онлайн платформалар аркылуу билим берүү ресурстарына жетүүнү жөнөкөйлөтүү.

Маалыматтык демилгелер

- **Маалыматтарды жайылтуу:** санариптик мүмкүнчүлүктөр боюнча семинарларды жана маалымат күндөрүн өткөрүү.
- **Маалымат баракчалары:** Социалдык тармактарда актуалдуу маалыматтар менен маалымат бюллетендерин жана баракчаларын ишке киргизүү, кызыктуу контентти түзүү жана аудитория менен өз ара аракеттенүүнү жакшыртуу аркылуу АК социалдык медианы активдештирүү.
- **Маалымат платформалары:** Тажрыйба жана демилгелер менен алмашуу үчүн онлайн жана оффлайн мейкиндиктерин түзүү.
- Жергиликтүү тургундардын маалымдуулугун жогорулатуу үчүн санариптик платформалар (Түндүк, Менин жарыгым, ж.б.) жөнүндө билимди жайылтуу боюнча *маалыматтык кампаниялар* (маалыматтык материалдарды даярдоо – инфографика, тексттик инструкциялар, видеолор, подкасттар) мамлекеттик органдар (министрликтер, ведомстволор жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары).

Техникалык ресурстар

- **Класстык жабдуулар:** Билим берүү мекемелерин санариптик форматта маалыматты көрсөтүү жана иштетүү үчүн заманбап жабдуулар менен камсыз кылуу (мисалы, интерактивдүү доскалар, 3D принтерлер жана сканерлер ж.б.).
- **Санариптик мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү:** Коомдук жайларда жана мектептерде акысыз Wi-Fi аймактарын түзүү.

Жол картасы

Жол картасы жергиликтүү өз алдынча башкарууга пилоттук муниципалитеттердин жаштарынын катышуусун жогорулатуу боюнча милдеттүү медициналык камсыздандыруунун, жаштардын, ошондой эле долбоордук топтун (DVV International жана ЖӨИ) айрым ыкмаларын жана этап-этабы менен иш-аракеттерин чагылдырат. Белгилей кетчү нерсе, Жол картасы бул процесске жаштардын пассивдүү эмес, активдүү катышуусун билдирет. Жаштардын жергиликтүү деңгээлдеги турмуштук маанилүү маселелерге катышуусу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынан белгилүү бир жеңилдиктерди жана кызматтарды талап кылуу жөндөмүндө гана эмес, ошондой эле коюлган максаттарга жана каалаган натыйжаларга жетүү үчүн бийлик менен бирдей жоопкерчиликте болуу. Бул бийлик менен коомчулуктун өнөктөштүгүнүн жана ишениминин деңгээлин жогорулатат. Бул Жол картасы изилдөөнүн сунуштарынын негизинде иштелип чыккан жана жаштарды жергиликтүү чечимдерди кабыл алуу процесстерине тартуунун туруктуу механизмдерин түзүүгө багытталган.

2024-жылдын декабрынан 2026-жылдын январына чейинки мезгилге Жол картасы

№	Аракеттер, иш-чаралар	Ишке ашыруунун мөөнөттөрү	Күтүлгөн жыйынтыктар	Жооптуулар	Ресурстар
1	ЖӨБ органдары кызматкерлеринин демократиялык жана санариптик башкаруу чөйрөсүндөгү потенциалын жогорулатуу (Жергиликтүү бийлик органдарынын кызматкерлери үчүн тренингдерди уюштуруу).	Декабрь 2024-март 2025	29 АО үчүн ЖӨБ органдары кызматкерлеринин потенциалын жогорулатуу программалары иштелип чыкты, окутулган кызматкерлер демократиялык жана санариптик башкаруу чөйрөсүндө билимдерге жана жөндөмдүүлүктөргө ээ. Демократиялык жана санариптик башкаруунун негизги принциптерине байланыштуу Нускамасы иштелип чыкты (жергиликтүү калк менен өз ара аракеттешүү үчүн эффективдүү коммуникациялык жөндөмдүүлүктөр, калкты жергиликтүү өз алдынча башкарууга тартуу/катышуу көндүмдөрү, санариптик сабаттуулук ж.б. камтылган).	Пилоттук ЖӨБ органдары	Эксперттер, окутуу үчүн каражаттар (тренингдердин катышуучуларынын транспорттук чыгымдары, тренинг материалдары, катышуучулардын тамак-ашы, тренингдерди өткөрүү үчүн конференц-залдын ижарасы, жабдыктарды ижарага алуу жана башка чыгымдар).
2	Регионалдык форумдарды уюштуруу, жаштар жана ЖӨБ органдары катышуусунда жаштардын проблемаларын талкуулоо, стратегияларды жана аракеттерди иштеп чыгуу.	Декабрь 2024-декабрь 2025	Жаштар инициативаларын активдештирүү / Чечимдерди талкуулоо жана биргелешип издөө үчүн аянтча түзүү	Жаштар, ЖӨБ органдары, Уюштуруу комитети	Борборлор, тамак-аш, фасилитаторлор
3	Чечимдерди кабыл алуу механизмдери, катышуу жана укуктар боюнча билим берүү программаларын иштеп чыгуу жана өткөрүү.	Декабрь 2024 – декабрь 2025	Жаштардын маалымдуулугун жана катышуусун жогорулатуу. Жергиликтүү өз алдынча башкарууга жаштардын маалымдуулугун жана	Жаштар, долбоордук команда	Окутуу материалдары, эксперттер

			катышуусун жогорулатуу боюнча Нускамасы.		
4	Жаштар үчүн жергиликтүү башкарууга катышуу укуктары жана мүмкүнчүлүктөрү боюнча тренингдерди өткөрүү.	Декабрь-сентябрь 2025	Жаштардын маалымдуулугун жана катышуусун жогорулатуу. Жергиликтүү тренерлердин командасы.	Долбоордук команда, эксперттер	Тренерлер, материалдар
5	Лидерлик сапаттарын жана коммуникациялык жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүү боюнча курстарды киргизүү.	Декабрь 2024-декабрь 2025	Жаштар арасында активдүү лидерлерди даярдоо. Жаштардын Инициативалык Группалары түзүлдү.	Тренерлер	Программалык материалдар
6	Жаштарды активдештирүү үчүн мотивациялык программаларды түзүү (конкурстар, жергиликтүү инфлюенсерлер менен жолугушуулар жана башка).	Январь-ноябрь 2025	Жаштардын демилгелерге катышуусун жогорулатуу	Долбоордук команда, тренерлер	Каржылоочу булактар, өнөктөштөр
7	Санариптик технологиялар боюнча жергиликтүү окутуучу борборлорду ачуу	Январь - декабрь 2025	Жаштар арасында санариптик сабаттуулукту жогорулатуу	Жергиликтүү бийлик	Жабдуулар, мугалимдер
8	Билимди жайылтуу үчүн онлайн конференцияларды уюштуруу	Январь-декабрь 2025	Жаштар үчүн маалыматка жана ресурстарга жетүү	Муниципал итеттер	Вебинар платформалары
9	Жергиликтүү өз алдынча башкарууга катышуу мүмкүнчүлүктөрү боюнча маалымат күндөрүн уюштуруу	Январь-декабрь 2025	Өз ара аракеттенүү мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу	Муниципал итеттер	Материалдар, орун
10	Маалымат баракчаларын түзүү жана маалымат бюллетендерин ишке киргизүү	Январь-декабрь 2025	Жаштар арасында маалымдуулукту жогорулатуу. Жаштар менен бийликтин ортосундагы өз ара аракеттенүү жана ишеним күчөдү.	PR бөлүмү жана коомчулук менен байланыш үчүн жооптуу адистер/эксперттер	Социалдык тармактар, мазмун
11	Коомдук жайларда Wi-Fi зоналарын түзүү	Январь-декабрь 2025	Жаштар үчүн санариптик ресурстардын жеткиликтүүлүгү	Муниципал итеттер	Жабдуулар үчүн бюджет

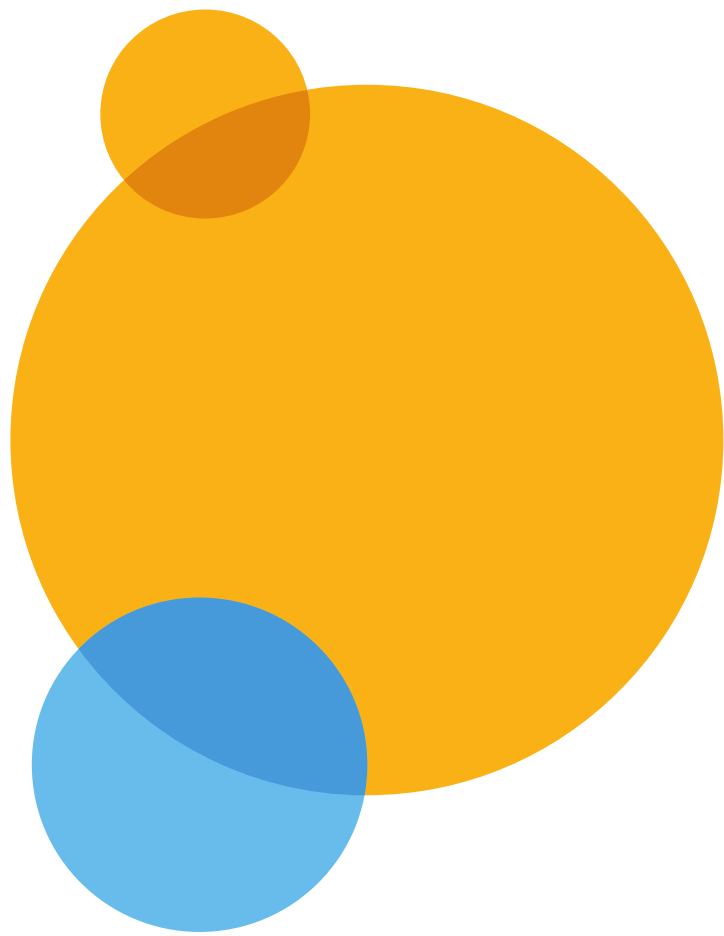
12	Жаштар үчүн тажрыйба алмашуу/тренингдик турларды өткөрүү, АК кызматкерлери региондук жана улуттук деңгээлде алдыңкы тажрыйбаларды (ачык санариптик платформалар, чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышууну жакшыртуу боюнча жергиликтүү жаштардын демилгелери ж.б.) алмашуу.	Май-ноябрь 2025	Алмашуу турунун катышуучуларынын компетенцияларын жогорулатуу. Аймактык өз ара аракеттенүүнү чыңдоо жана тур катышуучуларынын ортосунда өнөктөштүк тармактарды түзүү.	Долбоордун командасы, пилоттук муниципал итеттер	Фасилитаторлор, жол киреге, катышуучулардын тамак-ашына кеткен чыгымдар
----	--	-----------------	---	--	---

VII. АДАБИЯТТАР ТИЗМЕСИ:

1. Аналитикалык жазуулар «Жаштардын Кыргыз Республикасындагы жергиликтүү өз алдынча башкарууда катышуу деңгээлин баалоо», Өнүгүү саясат институту, жеткиликтүү: <https://dpi.kg/ru/library/full/45.html>
2. Кыргызстандагы жаштар рыногунун тенденцияларынын анализи, Борбордук Азия университети (2019), жеткиликтүү: <https://www.ucentralasia.org/Content/Downloads/IPPA-WP52-Eng.pdf>
3. Дүйнөлүк банк, «Дүйнөлүк банк Кыргыз Республикасында», Кыргызстанга шолу <https://www.worldbank.org/en/country/kyrgyzrepublic/overview#2>
4. Дүйнөлүк тамак-аш программасы БУУ, «Тамак-аш коопсуздугунун абалы — Кыргыз Республикасында», Дүйнөлүк тамак-аш программасы (2021) <https://www.wfp.org/publications/kyrgyz-republic-food-security-situation-2021>
5. Дүйнөлүк банк, Дүйнөлүк банктын маалыматтары: Калк тыгыздыгы (адамдын км² жер аянтына) – Кыргыз Республикасы, (2018), <https://data.worldbank.org/indicator/EN.POP.DNST?locations=KG>
6. Дүйнөлүк Банк, «Жалпы ички продукция (ЖИП) башына (текущи доллар курсу боюнча) – Кыргыз Республикасы», Дүйнөлүк банктын ачык отчету (2020), жеткиликтүү: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KG>
7. Дүйнөлүк Банк, «Чийин боюнча улуттук дүң продукт башына, Атлас методикасы», Дүйнөлүк банктын ачык маалыматтары (2020), жеткиликтүү: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>
8. «Жаштар тууралуу» мыйзам, жеткиликтүү <https://cbd.minjust.gov.kg/4-3394/edition/1270197/ru>
9. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин үй чарбаларынын бюджеттерин жана эмгек күчүн тандалма интеграцияланган изилдөө жыйынтыктары боюнча маалыматтары, жеткиликтүү: <https://stat.gov.kg/ru/publications/zanyatost-i-bezrobotica-itogi-integrirovannogo-vyborochnogo-obsledovaniya-byudzhetrov-domashnih-hozyajstv-i-rabochej-sily-v-2013g/>
10. Кыргыз Республикасын өнүктүрүүдөгү демографиялык чакырыктар, Аналитикалык жазуу, жеткиликтүү: <https://kyrgyzstan.unfpa.org>
11. Калктын жакырчылык чегинен төмөн жашаган үлүшү, улуттук жакырчылык чеги боюнча (калк санынын пайызында) – Кыргыз Республикасы, Дүйнөлүк банктын ачык маалыматтары (2020), жеткиликтүү: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=KG>
12. Кыргыз Республикасындагы жаштардын жакшылыгы жана өнүгүүсү индекси (2022), жеткиликтүү: <https://kyrgyzstan.unfpa.org/ru/publications/>
13. Эл аралык Миграция Уюму, Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү тышкы жаштар миграциясы (2019), жеткиликтүү: https://publications.iom.int/system/files/pdf/external_youth_migration_ru.pdf
14. Эл аралык жаштар күнү: сандар жана фактылар - Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, жеткиликтүү: <https://stat.gov.kg/ru/news/mezhdunarodnyj-den-molodezh-hi-cifry-i-fakty/>
15. Жаштар жана медиа: Маалыматтык технологиялардын саясий дүйнөтаанымга таасири, (2024), жеткиликтүү: <https://journal.pravo.by/articles/natsionalnaya-bezopasnost/vliyanie-informatsionnykh-tehnologiy-na-molodezh-sotsialno-politicheskiy-aspekt-problema-radikalizm/>
16. Жаш калк жана демографиялык өсүштүн жогорку темптери, ЮНФПА (2020), жеткиликтүү: kyrgyzstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Policy_brief_Youth_May-22.pdf
17. 2020-2030-жылдарга карата жаштар саясатынын улуттук концепциясы, жеткиликтүү: <https://cbd.minjust.gov.kg/157204/edition/978698/ru>
18. Кыргыз Республикасынын 2018-2040-жылдарга карата өнүктүрүү боюнча улуттук стратегиясы <https://cbd.minjust.gov.kg/5-9084/edition/1095562/ru>
19. Кыргыз Республикасынын Улуттук коррупцияга каршы стратегиясы, жеткиликтүү: <https://cbd.minjust.gov.kg/430235/edition/1042429/ru>
20. «Партнердик» инициативасы боюнча Улуттук иш-аракеттер планы «Ачык өкмөт», жеткиликтүү: <https://cbd.minjust.gov.kg/216401/edition/933980/ru>
21. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети, «Индикатор 1.2.2», Кыргыз Республикасында туруктуу өнүктүрүүнүн максаттары (2020), жеткиликтүү: <https://sustainabledevelopment-kyrgyzstan.github.io/1-2-2/>

22. Кыргыз Республикасынын 2030-жылга чейин гендердик теңдикке жетүү боюнча улуттук стратегиясы, жеткиликтүү: <https://cbd.minjust.gov.kg/159472/edition/1189691/ru>
23. Кыргызстан жаштарынын көндүмдөрү: Келечекке карай көз караш (2022), жеткиликтүү: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bischkek/20238.pdf>
24. «Контекстти комплекстүү талдоо картасы», Дүйнөлүк тамак-аш программасы БУУ (2020)
25. Кыргызстан: Адамдык потенциалды өнүктүрүүнүн индикаторлору, Адамдык потенциалды өнүктүрүү боюнча отчеттор, ПРООН (2020), жеткиликтүү: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KGZ>
26. Кыргызстан: Адамдык өнүктүрүүнүн көрсөткүчтөрү, ПРООН (2020)
27. Жаштардын абалынын анализи, БУУнун Эл аралык калк маселелери боюнча фондусу
28. Кыргыз Республикасынын сот системасы үчүн маалыматтык технологиялар тармагындагы стратегиялык план 2023-2026-жылдарга, жеткиликтүү: <https://cbd.minjust.gov.kg/434916/edition/1234928/ru>
29. Пекин+30: Кыргыз Республикасынын Пекин декларациясын жана Пекин аракет платформасын ишке ашыруу боюнча улуттук баяндама (2024), жеткиликтүү: <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Kyrgyzstan-Report-ru.pdf>
30. Акыркы адамдык өнүктүрүү индекси (АӨИ) рейтинг, Адамдык потенциалды өнүктүрүү боюнча отчеттор, Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү программасы (ПРООН) (2020), жеткиликтүү: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>
31. Кыргыз Республикасынын сот системасын өнүктүрүү 2023-2026-жылдарга / Улуттук сот системасын өнүктүрүү боюнча максаттуу план, жеткиликтүү: <https://constsoc.kg/ru/news/2023-2026-zhyldarga-kyrgyz-respublikasynyn-sot-adilettigi-sistemasyn-%D3%A9%D2%AF%D2%AF%D2%AF-mamlekettik-maksattuu-programmasy-bekitildi/>

+996 312 32 35 89
+996 312 32 39 01
Э-почта: info@dvv-international.kg
www.dvv-international-central-asia.org

